

A nők parlamenten belüli képviselete, a parlamenti paritás kérdése

A dolgozat lezárásának dátuma: 2014. november 5.

JELIGE: MLJ 193

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	2
Bevezetés.....	4
I. Intézménytörténet	6
II. Modellek	7
II. 1. Skandináv modell.....	8
II.1.1. Svédország	8
II.1.1.1. A női egyenjogúság kialakulása Svédországban	8
II.1.1.2. A svéd modell	9
II.1.2. Norvégia	11
II.1.2.1. A női egyenjogúság alakulása Norvégiában.....	11
II.1.2.2. A nők jelenlegi képviselte Norvégiában	12
II.1.2.3. Nők a norvég közélet más területein	13
II.2. Mediterrán modell.....	13
II.2.1. Ruanda.....	13
II.2.1.1. Történelmi előzmények	14
II.2.1.2. Ruanda jelenlegi berendezkedése	15
II.2.1.3. Ruanda jelenlegi parlamenti összetétele	15
II.2.1.4. Egyéb szervek/szervezetek	16
II.2.2. Dél-Afrikai Köztársaság.....	17
II.2.2.1. A női egyenjogúság alakulása Dél-Afrikában	17
II.2.2.2. A Dél-Afrikai Köztársasági jelenlegi parlamenti berendezkedése.....	18
II.2.3. Spanyolország	19
II.2.3.1. A női egyenjogúság alakulása Spanyolországban	19
II.2.3.2. Törvényi szabályozás.....	20
II.2.3.3. Spanyolország jelenlegi parlamenti berendezkedése.....	21
II.3. Kontinentális modell	21
II.3.1. Franciaország	22
II.3.1.1. A női egyenjogúság alakulása Franciaországban	22
II.3.1.2. Alkotmányos és törvényi szabályozás	24

II.3.1.3. Franciaország jelenlegi parlamenti összetétele.....	24
II.3.2.Németország.....	25
II.3.2.1. Az egyenjogúság alakulása Németországban.....	25
II.3.2.2. Németország jelenlegi berendezkedése	27
II.3.3. Magyarország	28
II.3.3.1. A női képviselet arányának alakulása Magyarországon.....	28
II.3.3.2. Alkotmányos szabályozás.....	30
II.3.3.3. Törvényi úton való szabályzás.....	31
II.3.3.4. Pártprogramok	31
II.3.3.5. Női szervezetek.....	33
Összegzés	34
Felhasznált irodalom	35

Bevezetés

A XXI. századi Európában élve természetesnek tűnik, hogy a nők és a férfiak egyenlő jogokkal rendelkeznek az élet különböző területein. Ugyanúgy elfogadott jelenség, hogy a férfiak otthon maradnak gyermekükkel és gyermekgondozási segélyben részesülnek, mint az, hogy a nők vezető pozíciókat töltenek be olyan, alapvetően férfiak által uralt szakterületeken, mint a gazdaság vagy a politika. Vagy talán mégsem.

A női társadalom hosszú utat tett meg az egyenjogúság kivívása terén, azonban a harcnak koránt sincs vége. Korunk esélyegyenlőségi, egyenjogúsági küzdelmeinek megértéséhez célszerű visszatekinteni a múlt vitáira és vívmányaira, valamint meghatározni az egész folyamatot elindító ideológiát.

A feminizmus, azaz a mögöttes ideológia lényege megragadható úgy, mint *„politikai eszme és küzdelem, amely a nők társadalmi felszabadításáért, a férfiuralom ellen küzd”* (Magyar Virtuális Enciklopédia), vagy más megfogalmazás szerint *„a nők mint társadalmi osztály küzdenek azért, hogy a nőket a jövőben ne kezeljék osztályként”*. (Tiefer 2008, 69.) Bár már az ókorban is kiemelkedett számos erős, karizmatikus női alak, ők nem nevezhetők feministának, hiszen nem a női társadalom helyzetének javítása volt céljuk, csupán saját (önös) érdekeik érvényesítése.

A feminizmus zászlajának kibontakozása a francia forradalom idejére tehető. 1791-ben az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatára¹ mintegy válaszul született meg Olympe de Gouges párizsi író nő által az Asszonyi és Polgártársnői Jogok Nyilatkozata. A röpiratban kifejti, hogy az emberi jogoknak egyenlően kellene vonatkozniuk férfiakra és nőkre: *„Minden állampolgár, legyen férfi vagy nő, a törvény szemében egyenlő, minden közhivatal, állás és tisztség ugyanúgy nyíljon meg előtte képessége szerint, s ne legyen más feltétel, mint az érdem és a tehetség...”*. (Miles 2000, 208-209.) Egy évvel de Gouges nyilatkozata után jelent meg Mary Wollstonecraft A nők jogainak követelése című műve, melyben Rousseau filozófiájára reflektálva, egyúttal cáfolva azt, a nők művelődéshez és oktatáshoz való jogát hirdette, mely által lehetőségük lett volna kitörni a férfiaknak alárendelt szerepből. Mary Wollstonecraftot az újkori nőjogi mozgalmak elindítójaként tartják számon.

A modern feminizmus három hulláma különíthető el. Az első hulláma a XX. század elejére tehető, amely a korai francia nézetekből táplálkozva a választójog nőkre való

¹ Az „ember” és a „férfi” megjelölésére a francia nyelv ugyanazt a szót (l’homme) használja.

kiterjesztéséért küzd. A korszak híres alakjai Emmeline Pankhurst vagy Susan B. Anthony. A második hullám az 1960-as években alakult ki, melyre a második világháború utáni elnyomottság gyakorolt hatást. A nők visszaszorultak a magánszférába illetve a háztartásokba, s ebből az állapotból próbáltak kiutat találni. A harmadik hullám az előzőnek egyfajta felülvizsgálata volt, hiszen sok helyen nem hozta meg a várt hatást, így továbbra is fennálltak az egyenlő bérezéssel, közéleti előmenetellel, vagy úgy általában az egyenjogúsággal kapcsolatos problémák.(Antoni 2010)

Egy államban a demokrácia minőségének egyik mérőeszköze a nemek közötti egyenjogúság megvalósulása. Ha egy ország különböző hatalmi ágaiban megfelelő mértékben képviseltetik magukat a nők és a férfiak, ott kezdetünk demokratikus jogállamiságról beszélni.

A fentiek fényében, tudva, hogy a világ számos pontján aktuális probléma, azt kívánom bemutatni, hogy bizonyos országokban milyen szinten valósul meg a nemek közötti egyenjogúság. Az államok rendszerezéséhez modelleket állítok fel,² melyek a hasonló földrajzi elhelyezkedésű vagy társadalmi berendezkedésű országokat fogják össze. Az elemzés szempontjául a nők parlamenten belüli képviselését választom. Úgy gondolom, ahhoz, hogy a társadalom mindkét felének, a nőknek és férfiaknak is lehetősége legyen az érdekérvényesítésre, elengedhetetlen kelléke, hogy a törvényhozásban is arányos legyen a képviselésük.

² A modellek nem fedik le az összes kontinenst.

I. Intézménytörténet

Az egyenlőség gondolata a jogi dokumentumokban először a XVIII. században, az Amerikai Függetlenségi Nyilatkozatban, majd néhány amerikai állam alkotmányában jelent meg, így az 1776-os virginiai alkotmány 1. cikkében, az 1780-as massachusettsi alkotmány 1. cikkében, illetve a francia forradalom emberi jogi deklarációjának 1. és 6. cikkében.(Halmai-Tóth 2008,363-407.)

Az Amerikai Egyesült Államokban a férfiak és nők egyenjogúságáról először 1920-ban beszélhetünk, amikor 19. alkotmány-kiegészítés elfogadásával a választójogot kiterjesztették a nőkre. A nyugati demokráciákban is csak a XX. század közepére terjedt el a választójog nőkre való kiterjesztése, Franciaországban és Olaszországban 1948-ban, Ausztráliában 1967-ben, míg Svájcban 1971-ben.

A II. világháború után vált kiemelkedően jelentős kérdéssé az emberi jogok elismerése és tiszteletben tartása, amelyek közül az egyik legfontosabb a hátrányos megkülönböztetés tilalma is. Az ENSZ Alapokmány 1. cikke 3. pontja kimondja *„az emberi jogoknak és alapvető szabadságoknak mindenki részére, fajra, nemre, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül történő általános tiszteletben tartását”*.(Halmai-Tóth 2008,363-407.)

Az 1966-ban elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 2. cikk 1. pontja kimondja,hogy *„az Egyezségokmányban részes, valamennyi állam kötelezi magát, hogy tiszteletben tartja és biztosítja a területén tartózkodó és joghatósága alá tartozó minden személy számára az Egyezségokmányban elismert jogokat, minden megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül”*.(Halmai-Tóth 2008,363-407.)

Regionális szinten az Emberi Jogok Európai Egyezménye már 1950-ben magában foglalta a hátrányos megkülönböztetés tilalmát (14. cikk: *„A jelen egyezményben foglalt jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani”*).

Az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez csatolt 12. kiegészítő jegyzőkönyv annyi változtatást fűzött ehhez a szabályozáshoz, hogy nemcsak az Egyezménybe foglalt jogok

vonatkozásában állapítható meg a hátrányos megkülönböztetés tilalma, hanem a jogszabályban meghatározott bármely jog tekintetében. Hozzáteszi, hogy *„hatóság senkivel szemben nem alkalmazhat hátrányos megkülönböztetést semmilyen, például 1. pontban említett alapon”*.(Halmai-Tóth 2008,363-407.)

A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló ENSZ egyezmény (1979) 1. cikke fontos mérföldkő a nők hátrányos megkülönböztetése elleni harcban. E szerint: *„Nemi diszkrimináció a nemi hovatartozás miatti minden olyan megkülönböztetés, kizárás vagy korlátozás, amelynek hatása vagy célja, hogy csorbítsa vagy megsemmisítse a politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális, polgári vagy bármely más területen fennálló emberi jogoknak és alapvető szabadságjogoknak az elismerését és megvalósítását a férfiak és a nők közötti egyenlőség alapján, illetve azok nők által való gyakorlatát, függetlenül családi állapotuktól.”* Ez az Egyezmény a közvetett diszkriminációt is tiltja.³

Magyarországon a rendszerváltozásig nem valósult meg a teljes emancipáció és az egyenlő elbánás elve. A rendszerváltozáskor a jogalkotónak meg kellett teremtenie mind a jogegyenlőséget, mind az esélyegyenlőséget. Ez különösen hangsúlyossá vált Magyarország uniós csatlakozását követően, mivel a nők és a férfiak közötti esélyegyenlőség biztosítása az Európai Unió fontos politikai célja.(Jakab 2009,2373-2382.)

II. Modellek

Az elemzést megkönnyítendő, három modellt állítottam fel. Az első modellben két skandináv ország, Svédország és Norvégia esetében kívánom megvizsgálni, hogyan érvényesül a nemek közötti egyenjogúság és egyenlőség a parlamenten belül. Ezt követően három mediterrán ország, Ruanda, Spanyolország és Dél-Afrika példáján keresztül mutatom be, hogyan lehetséges megvalósítani demokráciát ott, ahol hosszú ideig elnyomás uralkodott a nép felett. A harmadik csoportba két vezető európai hatalmat választottam, Németországot és Franciaországot, végül hazánk jelenlegi viszonyait megvizsgálva kívánom felvázolni azokat a lehetőségeket, melyekkel a nők parlamenti képviseletét, ezáltal a demokrácia minőségét növelni és javítani lehetne.

³ „Közvetett diszkriminációnak minősül, ha egyes rendelkezések, intézkedések végrehajtásakor kiderül, hogy bár a felszínen semlegesnek mutatkoznak, egy jól azonosítható csoporthoz tartozó személyek többségben vannak azok között, akiknek az egyébként semleges jogszabály vagy intézkedés hátrányt okoz. A diszkrimináció harmadik fajtája a viktimizáció, áldozattá tétel, amely akkor fordul elő, ha pl. a munkáltató a megkülönböztetés miatt fellépő, eljárást indító, vagy a diszkriminációtíltalmat megszegve vagy azon az alapon szünteti meg az általa foglalkoztatott munkaviszonyát, hogy a munkavállaló diszkriminatív bánásmódra hivatkozott. (Halmai – Tóth 2008)

II. 1. Skandináv modell

Ha a skandináv országok különlegességeire gondolunk, az éghajlatuk és állatviláguk mellett rögtön eszünkbe jutnak olyan kifejezések, mint a jóléti állam, teljes demokrácia, vagy nemek közötti egyenjogúság. Ebben a fejezetben ez utóbbi kérdéskörrel foglalkozom Svédország és Norvégia esetét megvizsgálva.

II.1.1. Svédország

Svédországban a nemek közötti egyenlőség nem alkotmányos úton kikényszerített normákat jelent, hanem egyfajta társadalmi konszenzus az, amelyen alapszik. A nők nemcsak a magánéletben, de a közéletben is sikeres és egyenrangú felekként jelennek meg, és ez ösztönzően hat úgy a politikára, mint a gazdaságra is. Olyan vezető pozíciókban találunk nőket, mint a legnagyobb svéd magánbank, a SEB igazgatója, Stockholm egykori püspöke, a svéd közszolgálati televízió, az SVT elnöke, vagy Stockholm megye rendőrfőnöke.

A politikai életben is megvalósul ez az egyenlőség, egyenjogúság. Dolgozatomban a nők parlamenten belüli képviseletére és szerepére fókuszálok.

Az Interparlamentáris Unió (a továbbiakban: IPU) minden évben felmérést készít, amelyben az országokat a női parlamenti képviselők aránya szerint rangsorolja. 2011 januárjában Svédország a lista második helyén állt Ruanda után, azóta azonban visszasorult az ötödik helyre Ruanda, Bolívia, Andorra és Kuba mögé (az IPU 2014. novemberi adatai alapján). Ruandával egy következő fejezetben foglalkozom, most Svédország példáján keresztül szeretném bemutatni, hogyan érvényesülhet a nők egyenjogúsága és arányos képviselete egy fejlett jóléti állam keretein belül.

II.1.1.1. A női egyenjogúság kialakulása Svédországban

Svédországban a nők először az 1921-es parlamenti választások idején élhettek szavazati jogukkal, miután elfogadták a svéd választójog reformjáról és egyben nőkre való kiterjesztéséről szóló törvényt. A nők politikában való részvétele mellett számos érv szólt, többek között az, hogy a nők és férfiak egyenlőnek születtek, ezáltal ugyanazokkal a polgári és politikai jogokkal kell, hogy rendelkezzenek. Emellett előnyként merült fel a nők szociális érzékenysége, amely pozitív irányban változtathatja meg a politikai gondolkodást.

A nők parlamenten belüli képviselete az 1970-es években erősödött meg. Ez többek között olyan pártok térnyerésével is magyarázható, mint a Liberális Párt, amely 1972-ben kiadott egy határozatot a helyi pártszervezetek részére, melyben előírta, hogy a párt jelöltjeinek minimum 40%-a nő legyen. 1980-ra politikai szintén a nők részvétele elérte a 30%-ot, melyet kritikus pontként emlegetnek, hiszen ez az arány már képes arra, hogy befolyásoló szerepet töltsön be a csupán jelenlévő, majdhogynem megfigyelő szerepkör helyett. (Zalaföldi 2011)

A nők helyzetéről jelentések készültek az ENSZ számára, melyekben célkitűzésként szerepelt a női képviselet növelése úgy, hogy mindkét nem megjelenjen a svéd közigazgatás minden szervében. Az évtized végére a nők parlamenti képviselete elérte a 38%-ot, ám az 1991-es választások után, köszönhetően annak, hogy nőtt azon pártok támogatottsága, amelyekben kevés női jelölt volt, 5%-kal csökkent. Erre válaszul a nők a kormányon belül követeltek helyet maguknak, mellyel megdöntötték a férfiak eddigi abszolút többségét. Ugyanekkor alakult meg a „Support Stockings” nevű hálózat is, amelynek célja a nők politikai szereplésének támogatása, elősegítése azáltal, hogy nyilvános vitákat kezdeményez az őket érintő témakörökben. Országos méretű port kavart a nők azon fenyegetőzése, mely szerint megalakítják saját pártjukat, amennyiben az akkori pártok nem mutatnak fejlődést a nők reprezentációjával kapcsolatban. Az országban folyó vita arról szólt, helyes-e, ha olyan párt alakul, amelynek kizárólag női tagjai vannak. A fenyegetőzés megtette a hatását, ezt mutatják az 1994-es választási eredmények, amely alapján a parlamenti helyek 44%-át női képviselők nyerték el, valamint a megyei önkormányzati szinten is majdnem teljesen arányos képviselet alakult ki. A Szociáldemokrata Párt listáján innentől kezdve felváltva szerepeltek a nők és a férfiak, ezzel elősegítvén a nők népességnek megfelelő reprezentációját. (Zalaföldi 2011)

II.1.1.2. A svéd modell

A kialakult rendszer eredménye, hogy jelenleg Svédország legfőbb törvényhozó szerve, a Riksdag 349 képviselői helyéből 156-ot női képviselők töltenek be (az IPU 2014. novemberi adatai alapján). Ez 44,7%-os reprezentációt jelent, amellyel Svédország az élmezőnybe került az arányos képviselet tekintetében.

A modell sikere több pilléren alapszik, így a nők aktivitásán, a pártok programjain és a kvóták bevezetésén egyaránt. (Zalaföldi 2011)

A nők aktivitásának erejét már a „Support Stockings” nevű hálózat megalakulása kapcsán érzékelhettük. Látható, hogy a női párt létrehozásának lehetősége rábírta a pártokat, hogy saját berkeiken belül alakítsák át a nemek arányát, így csökkentve az elégedetlenséget. A pártokon belüli törekvéseken kívül számos szervezet segíti elő a nők együttműködését, illetve küzd egyenjogúságuk kivívásában. Ilyen Svédország legrégebbi nőszervezete, a Fredrika Bremer Egyesület,⁴ vagy a Nők Nemzetközi Szövetsége a Békéért és Szabadságért.

A nők térnyerése szorosan összefügg a pártok tevékenységével. A svéd politikai pártok felismerték, hogy női szavazóikat leginkább úgy nyerhetik meg, ha saját tagjaik között növelik a nők arányát. Többféle módszer áll rendelkezésükre ennek elérése érdekében. Kvóták bevezetésére alkotmányos szinten nem került sor, de a pártok szervezeti szabályzata tartalmazhat kvótát a nők arányát tekintve. Dönthetnek úgy - mint a Szociáldemokrata Pártnál láthattuk, hogy jelöltjeiket úgynevezett zipzár-rendszer alapján nemenként váltakozva sorolják fel a pártlistán, illetve szerepelhet a nők párton belüli arányának növelése célkitűzésként,⁵ vagy kevésbé konkrét célként is. Az elmúlt évtizedekre jellemző az intézkedések radikalizálódása, hiszen míg az 1970-es években a célokat és ajánlásokat preferálták, az 1990-es évektől a kvóták bevezetése vált előnyben részesített stratégiává. (Zalaföldi 2011).

A nemek közötti egyenlőséget vizsgálva Svédország a parlamenten kívüli színtereken is kiemelkedő eredménnyel rendelkezik. A Global Gender Gap Report 2013-as statisztikái alapján Svédország a 4. helyen áll Izland, Finnország és Norvégia után. A végrehajtó hatalmi ág esetében a jelenlegi kormányon belül a nők aránya nemcsak megközelíti, de felül is múlja a férfiakét.⁶ A nemek közötti egyenlőségért felelős miniszter 2013 óta Maria Arnholm miniszter asszony.

Svédország a nők parlamenti képviselői, illetve általában a nemek közötti esélyegyenlőség területén kifejezetten sikeres országnak tekinthető. Nem göröngyöktől mentes út vezetett idáig, viszont a mostani rendszer igen stabilnak látszik. A svéd modell összetevői, a kvótarendszer, a pártprogramok, valamint az aktív nőmozgalom együttesen

⁴ A Fredrika Bremer Egyesületet 1884-ben alapították Stockholmban. Célja, hogy egyenlő feltételeket teremtsen a nők és a férfiak számára mind a munka világában, mind a magánéletben. Hangsúlyozza a férfiak családi kötelezettségeit, valamint a nők közéleti szerepvállalásának fontosságát. A szervezet nevét Fredrika Bremer XIX. századi svéd írónőről kapta, aki egész életében küzdött a nők egyenjogúságáért. (Women NGOs – Fredrika Bremer Förderbundet. Elérhetőség: <http://www.womenngos.eu/2013/11/se-fredrika-bremer-forbundet-fredrika.html> ,[olvasva:2014.09.22.]

⁵ A különbség a célkitűzések (targets) illetve a célok (goals) között az, hogy míg a célok absztrakt jellegű elképzelések, általánosságban fogalmazznak meg egy kívánt eredményt, addig a célkitűzések javaslatot is tartalmaznak ennek megvalósítására.

⁶ Jelenleg a miniszteri pozíciók 52%-át birtokolják női miniszterek (Gender Gap Report 2013)

eredményezték, hogy Svédország ma az elsők közt szerepel a nők és férfiak közötti egyenlőség tekintetében. A recept nem titkos, és kellő összefogással más országokban is sikeresen alkalmazható lehet.

II.1.2. Norvégia

A skandináv parlamenti rendszer modellezését a norvég parlamenten belüli női képviselet vizsgálatával zárom. Ugyan a modellben szereplő három ország közül Norvégia rendelkezik arányaiban a legkevesebb női parlamenti képviselővel, világviszonylatban azonban így is az előkelő 13. helyen áll az Interparlamentáris Unió által készített felmérés alapján (az IPU 2014. novemberi adatai alapján).

Svédország esetében azt láthattuk, hogy a parlamenti paritásért folytatott harc alapjául nem alkotmányban vagy törvényben rögzített szabályok szolgálnak. A nőjogi mozgalmak, s ezek eredményeképpen a pártokon belüli kvóták bevezetése váltotta ki a nők megnövekedett arányát a törvényhozásban, s ez a séma figyelhető meg a skandináv modell második országában is.

II.1.2.1. A női egyenjogúság alakulása Norvégiában

Norvégiában 1913. június 15-én nyertek szavazati jogot a nők. Ugyan már 1886-ban indítványozták a szavazati jog nőkre való kiterjesztését, azonban mikor 1890-ben a Storting, a norvég parlament szavazott a javaslatról, 70 a 44 ellenében elutasították azt (Women's right to vote in Norway 1913-2013). A szavazati jog kérdése megosztotta az embereket. Az ellenzők azzal érveltek, hogy a nők politikában való részvétele a család széteséséhez vezet, hiszen így elhanyagolják otthoni teendőiket, míg a támogatók szerint a nők gondoskodó természete az, amelyre szükség van a politikában, így többek között a szociális kérdések megoldásában is nagy segítség lehet egy egészen másfajta beállítottság. (Women's right to vote in Norway 1913-2013) Végül 1913-ban Norvégia lett az első olyan szuverén állam, amely kiterjesztette az általános választójogot a nőkre és férfiakra egyaránt.

Az 1970-es években jelent meg az úgynevezett újfeminista hullám Norvégiában. Kirobbanása Jo Freeman 1970. augusztus 26-án, az oslói egyetemen tartott előadásához köthető, melyet az Oslói Feminista Egyesület⁷ szervezett. Az amerikai feminista író és aktivista beszédének hatására már a gyűlésen megszülettek az első norvég újfeminista csoportok, s nem sokkal később az egész ország területére kiterjedt aktivitásuk. 1972-ben

⁷ Az egyesületet 1884-ben alapították, ez Norvégia legrégebbi nőjogi szervezete.

alakult meg a Női Egység (Kvinnefront), amelynek már konkrétabb politikai arculata volt. Tüntetésekkel léptek fel a nők egyenjogúsága érdekében, valamint a családon belüli erőszak ellen. A szervezetből később két csoport is kivált, a türelmetlenebb tagok 1973-ban megalapították a Női Aktivisták (Kvinneaktiviste) nevű szervezetet, majd 1976-ban megalakult a Kenyér és rózsa (Brod og roser), amely a Női Egység jobboldali elhajlásától megszabadulva a legradikálisabb csoport lett.(Hagemann 2011)

A hetvenes évek közepétől figyelhető meg a fellendülés a női egyenjogúság kérdésében. A parlamenten belüli női képviseleti arány javítása érdekében először a Szocialista Baloldali Párt vezetett be kvótát 1975-ben, melyben 40%-os reprezentációt írt elő mindkét nem számára a pártlistán. Őt követte 1983-ban a Norvég Munkáspárt, azzal a kiegészítéssel, hogy mindkét nemnek szerepelnie kell a párt első két pozíciójában.⁸ A Centrum Párt 1989-ben vezette be a 40%-os kvótát, míg a Kereszténydemokrata Néppárt 1993-ban (Quota Project – Norway). Kvótát ugyan nem fogadott el, feminista csoport viszont alakult a Jobboldal Párt tagjai között is, amely az egyenjogúságért és az engedélyezett terhesség-megszakításért küzdött (Hagemann 2011, 226-228.).

Fontos mérföldkő volt a norvég egyenjogúság történetében az 1978-as nemek közötti egyenlőségről szóló törvény,⁹ amely minden államilag kinevezett bizottság, köztük a kabinet összetételét mindkét nem részére 40%-ban állapította meg. Ezt 2004-ben kiterjesztették az állami tulajdonú vállalatokra is, 2006-ban pedig rendkívüli ultimátumot kapott minden nyilvánosan működő részvénytársaság, mely szerint, ha 2008. január 1-jéig nem éri el a vállalaton belül a nők aránya a 40%-ot, az a cég bezárását vonja maga után.¹⁰

II.1.2.2. A nők jelenlegi képviselite Norvégiában

A kvóták bevezetésének nem maradt el a hatása: míg az 1969-es választások után a nők képviselite a 10%-ot sem érte el a parlamentben,¹¹ addig 1997-ben ez az arány 36.36%-ra,¹²

⁸ Jelenleg a párt elnöke Jonas Gahr Støre, míg helyettese Helga Pedersen. (The Official Website of the Norwegian Labour Party. Elérhetőség: <http://arbeiderpartiet.no/Om-AP/Information-in-English/The-Labour-Party-Information-in-English> [olvasva: 2014.10.14.]

⁹ The Act Relating to Gender Equality. Elérhetőség: <http://www.regjeringen.no/en/doc/laws/acts/the-act-relating-to-gender-equality-the-.html?id=454568> (olvasva: 2014.10.13.)

¹⁰ McSmith,A.(2014). Closing the Gender Gap – Why Women Now Reign in Spain. *The Independent*.Elérhetőség:<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/closing-the-gender-gap-why-women-now-reign-in-spain-809619.html> (olvasva:2014.10.14.)

¹¹ Report of the Parliament in Norway – 1969. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/NORWAY_1969_E.PDF (olvasva: 2014.10.14.)

¹² Report of the Parliament in Norway – 1997. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2239_97.htm (olvasva: 2014.10.14.)

2009-re pedig 39.64%-ra¹³ nőtt. A jelenlegi 169 képviselői hely közül 67-et töltenek be női képviselők, mellyel Norvégia megtartotta a 39.6%-os, kerekítve 40%-os reprezentációt, mellyel világviszonylatban a 13. helyre került (az IPU 2014. novemberi adatai alapján).

II.1.2.3. Nők a norvég közélet más területein

A női esélyegyenlőség és egyenjogúság jegyében fontos megemlíteni, hogy Norvégiához köthető az esélyegyenlőségi ombudsman intézményének létrehozása¹⁴ 1978-ban. Az első esélyegyenlőségi ombudsman Eva Kolstad volt, aki 1978 és 1988 között töltötte be a pozíciót.

1986-ban felkeltette a nemzetközi közösség figyelmét, hogy az akkor másodjára kormányt alakító Gro Harlem Brundtland kormányán belül majdnem 50%-os volt a nők képviselete,¹⁵ ugyanis a 18 miniszterből 8 nő volt. Ezt az arányt azóta is sikerült tartania a mindenkori norvég kormánynak, a jelenlegi 18 tagból 9 női miniszter, s szintén figyelemreméltó, hogy maga a miniszterelnök is nő.¹⁶

II.2. Mediterrán modell

A mediterrán modell tagjait az köti össze, hogy bár nem fekszenek mind ugyanazon a földrészén, történelmük során mind szörnyű társadalmi károkat szenvedtek el. Ruanda, Dél-Afrika és Spanyolország parlamenti összetételének elemzésével azt kívánom bemutatni, hogyan lehetséges demokratikus államberendezkedést létrehozni ott, ahol a diszkrimináció és a diktatúra volt az általános gyakorlat.

II.2.1. Ruanda

A női parlamenti képviselők arányának vizsgálatára Svédország után Ruandát választottam. Ruanda, bár a fejlődő országok közé tartozik, az Interparlamentáris Unió felmérése alapján 2003 óta az első helyen áll a parlamenten belüli női képviselők arányát tekintve. Ennek oka azonban nem politikai programokban keresendő, hanem az ország történelmi múltjában.

¹³ Report of the Parliament in Norway – 2009. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2239_09.htm (olvasva: 2014.10.14.)

¹⁴ The Act Relating to Gender Equality. Elérhetőség: <http://www.regjeringen.no/en/doc/laws/acts/the-act-relating-to-gender-equality-the-.html?id=454568> (olvasva: 2014.10.13.)

¹⁵ Ribberink, A. *Two Women Prime Ministers in the West in the Late Twentieth Century*. World History Connected. Elérhetőség: <http://worldhistoryconnected.press.illinois.edu/7.1/ribberink.html> (olvasva: 2014.10.13.)

¹⁶ Members of the Norwegian Government. Elérhetőség: <http://www.regjeringen.no/en/the-government/solberg/members-of-the-government-2.html?id=543170> (olvasva: 2014.10.13.)

II.2.1.1. Történelmi előzmények

Az országot 1894-től az I. világháború végéig a németek tartották gyarmati sorban, majd 1923-tól 1962-ig, Ruanda függetlenségének kikiáltásáig belga mandátumterület volt. A belgák angol mintára közvetett kormányzást építettek ki a tuzsi törzsre támaszkodva. A tuszikból egyfajta elitet neveltek, míg a hutukat, az ország másik törzsét alsóbb réteggként kezelték. Ez az egyenlőtlen bánásmód és megítélés olyan ellenségeskedést szított a két csoport között, amely a későbbi vérengzések alapjául is szolgált.(T.Horváth 2004)

A függetlenség kikiáltása 1962. július 1-jén a hutuk szemében egyúttal a tuszik felett aratott győzelmet jelentette. Ezután különböző intézkedéseket vezettek be, melyek hátrányosan érintették a tuszikat. A személyi igazolványban fel kellett tüntetni az etnikai hovatartozást, amely lehetővé tette a lakosság szelektálását, illetve a túlnyomórészt tuzsi értelmiséget, mind az oktatókat, mind a diákokat zaklatták és elűldözték. A tuszik a környező országokban, Ugandában és Burundiban találtak menedékre, ahol azonban feszültséget okozott jelenlétük, ennek eredménye pedig hutu menekülthullám lett Ruandába. A menekültkérdésből ered az ezredforduló előtti vérengzés is, melyben több százezer férfi vesztette életét, s amely így magyarázatot ad arra, miért találhatunk napjainkban ilyen nagy arányban nőket a ruandai parlamentben.

1990-ben Ugandából tuszik törtek be Ruandába, amely jó ürügyet szolgáltatott az akkori kormánynak arra, hogy revansot vegyen az ellenzéken. A támadást az FPR nevű párt indította, akikkel a kormány csak 1993 augusztusában Arushában egyezett meg. Az egyezményt azonban már aláírásakor sem kívánták betartani.

1994. április 6-án rakétákkal lőtték le azt a repülőgépet, amelyen Burundi elnöke, illetve az akkori ruandai elnök, Juvénal Habyarimana utazott. A merénylet elkövetésével az FPR pártot és szimpatizánsait vádolták, s ezzel kezdetét vette az óriási méreteket öltő vérengzés. Módszeresen ölték a tuszikat, illetve az ellenzéki hutukat, a vegyes családokon belül is kikényszerítették a gyilkosságokat. Az áldozatok számát 800 ezer és egymillió közé teszik. Az FPR megtorlása sem maradt el, újabb tízezrek életét követelve. Nemzetközi szintén sokáig polgárháborúként könyvelték el a helyzetet, és nem avatkoztak be, csak lezajlása után egy hónappal nevezte népirtásnak a cselekményeket az ENSZ akkori főtitkára, Boutros-Boutros Ghali.

II.2.1.2. Ruanda jelenlegi berendezkedése

Ruanda jelenlegi alkotmányát 2003-ban fogadták el. Az ezredforduló eseményeinek hatása képződik le az alkotmány preambulumban, mely megemlékezik az akkori eseményekről, elítéli annak ideológiáját és a népiirtás minden formáját. Az alkotmány későbbi fejezeteiben foglalkozik a népiirtás áldozatainak helyzetével is.

Dolgozatom témája szempontjából azt fontos megvizsgálni, hogy az alkotmány hogyan rendelkezik a férfiak és a nők közötti egyenlőségről, a nők esélyegyenlőségének biztosításáról.

Az alkotmány vonatkozó részei között először általános jellegű rendelkezéseket találunk. A preambulum 10. pontja az esélyegyenlőség elve alapján biztosítja az egyenlő jogokat nők és férfiak számára. Az első fejezet 8. cikke a választójoggal kapcsolatban azt fogalmazza meg, hogy az megillet minden ruandai állampolgárságú nőt és férfit, ha megfelel a választójogosultság egyéb feltételeinek. Az alapvető emberi jogokkal foglalkozó fejezet 11. cikke kimondja a diszkrimináció tilalmát többek között fajra, nemre, vallásra, meggyőződésre, gazdasági helyzetre, kultúrára és nyelvre tekintettel.

A fentiekkel azonos tartalmú cikkek gyakran megjelennek az egyes országok alkotmányaiban. Ritkábban fordul elő viszont konkrét intézkedés vagy meghatározás a nők képviseletét illetően.

A politikai szervezetekkel foglalkozó 52. cikk kimondja, hogy a férfiak és nők számára egyenlő esélyeket kell biztosítani a képviselői mandátumok megszerzésében. Az 54. cikk a diszkrimináció tilalmát erősíti meg a politikai szervek belső működésével kapcsolatban.

Az alkotmány második fejezetének 4. cikke rögzíti, hogy a döntéshozó szerveken belül a nők számára biztosítani kell a helyek legalább 30%-át.

A döntéshozás két fóruma a Szenátus és a Képviselőház. A 76. cikk a Képviselőház összetételével foglalkozik, melyen belül meghatározza, hogy a 80 képviselő közé 24 nőt kell megválasztani. A Szenátus összetételénél nem számszerűsíti az alkotmány a nők arányát, csak azt mondja ki, hogy a tagok megválasztásánál figyelembe kell venni a nemek arányos képviseletét.

II.2.1.3. Ruanda jelenlegi parlamenti összetétele

A szenátus 26 tagja közül 10 nő, amely 38,5%-os képviseletet jelent. A képviselőház 80 tagja között 51 női képviselő található, ez 63,8%-os arányt jelent (az IPU 2014. novemberi

adatai alapján). Összesítve a parlamenten belül a nők aránya 57,5%, amely az Interparlamentáris Unió felmérése alapján, a parlamenten belüli női képviselők arányát tekintve világelsővé teszi Ruandát.

II.2.1.4. Egyéb szervek/szervezetek

Ruanda kormányát vizsgálva azt láthatjuk, hogy a végrehajtó hatalom tekintetében is érvényesül a nők arányos képviselete. Jelenleg a húsz minisztérium közül 8 élén női miniszter áll. Ez olyan eredmény, amely megszégyenít sok más demokratikus európai országot is.

Külön minisztérium foglalkozik a nemek közötti egyenlőséggel, ez a Ministry of Gender and Family Promotion. A minisztérium szerepe és célja, hogy megkönnyítse a nemzeti nemi politika és a nemzeti akcióterv végrehajtását, ezzel biztosítva a nemek közötti egyenlőség hatékony érvényesülését és a nők teljes jogú részvételét azokban a tevékenységekben, amelyek hozzájárulnak a nemzet társadalmi-gazdasági fejlődéséhez. Élén jelenleg Umulisa Henriette miniszter asszony áll.

Az egyenlőség, méltányosság és igazságosság szellemében jött létre a National Women Council, amely hasonló célt tűz ki maga elé, mint az előbb említett minisztérium. A tanács összegyűjti és elemzi a nők gondolatait, ösztönzi őket, hogy részt vegyenek az ország fejlesztési programjaiban, küzd a nemek közötti egyenlőségért, felkarolja azokat az ügyeket, amelyek a nők jogaival foglalkoznak, valamint együttműködik más nemzetek hasonló céllal létrejött szervezeteivel.

Végezetül a Gender Monitoring Office-t¹⁷ kívánom megemlíteni, amely a fenntartható nemzeti fejlődést szem előtt tartva végzi tevékenységét. Megfigyeli és értékelést készít a nemek közötti egyenlőség tiszteletben tartásáról, valamint a nemzeti fejlődésről, ajánlásokat nyújt be különböző intézményekhez a témával kapcsolatos programok végrehajtásához, illetve éves jelentést tesz a kormánynak saját tevékenységéről.

A betekintés Ruanda múltjába segít megérteni, miért helyez ekkora hangsúlyt az ország demokratikus berendezkedésének megerősítésére, az ország egységének megőrzésére, a nemek közötti egyenlőség előmozdítására. Mind a törvényhozó, mind a végrehajtó hatalmi

¹⁷ The Official Website of the Gender Monitoring Office.
Elérhetőség: <http://www.gmo.gov.rw/index.php?id=18>. (olvasva: 2014.09.22.)

ág esetén elmondható, hogy érvényesül a nők egyenjogúsága, valamint arányos képviseletük, s ezek azok a tényezők, amelyek igazán sokat mondanak el egy országon belül a demokrácia minőségéről.

II.2.2. Dél-Afrikai Köztársaság

Ruandához hasonlóan a Dél-Afrikai Köztársaság is küzdelmes múlttal rendelkezik. Az apartheid¹⁸ időszaka alatt nemhogy nemi, de faji egyenjogúságról sem beszélhetünk. A színes bőrűekre sem az alapvető emberi jogok tiszteletben tartása, sem a polgári és politikai jogok élvezete nem vonatkozott.

II.2.2.1. A női egyenjogúság alakulása Dél-Afrikában

A fehér nők először 1930-ban élhettek választójogosultságukkal, majd ez 1984-ben kiterjedt a színes bőrűekre és az indiánokra is, de a fekete nőkre nem. Az apartheid elleni harc szervezettebbé válásával a nők is aktivizálódtak, az 1930-40-es években állandó résztvevői voltak a különböző tömegtüntetéseknek és passzív ellenállásnak, melyeket az Afrikai Nemzeti Kongresszus (ANC) szervezett. Ez 1943-ban azt eredményezte, hogy a párt megnyitotta kapuit a nők előtt, 1948-ban pedig megalakult az ANC Női Liga, amelynek első elnöke Ida Mtwana volt. Később sem csökkent aktivitásuk, 1952-ben a Dackampány idején a nőktömegesen tüntettek a diszkriminatív törvények ellen. 1954-ben megalakult a Dél-Afrikai Nők Szövetsége, amely egyesítette az ország nőjogi mozgalmait, és együttes célként tűzték ki az elnyomás megszüntetését. Ennek egyik jelentős mozzanata volt a nők Pretoriába menetelése (Pretoria a Dél-Afrikai Köztársaság közigazgatási fővárosa), ahol petíciót nyújtottak be az akkori miniszterelnöknek, Johannes G. Strijdom-nak, melyben a fekete nők igazolványhordási kötelezettségének eltörlését követelték. Ez a pillanat segített minden dél-afrikai polgárt az egyenjogúságért vívott harc mellé állítani.¹⁹

1953-ban megválasztották az első női képviselőt, Helen Suzmant,²⁰ aki később, 1974-ben 6 képviselőtársával együtt megalapította a Progresszív Pártot, annak feloszlása után pedig a

¹⁸ Az apartheid a mai Dél-Afrikai Köztársaság területén alkalmazott faji megkülönböztetés volt a színes bőrűekkel szemben.

¹⁹ The Official Website of the Parliament of the Republic of South Africa.
Elérhetőség: http://www.parliament.gov.za/live/content.php?Item_ID=1619 (olvasva: 2014.10.12.)

²⁰ Suzman 36 évig dolgozott képviselőként, egészen 1989-ig. A '90-es években az Emberi Jogok Bizottságának tagja volt. Apartheid-ellenes tevékenységéért később több egyetem, köztük az Oxford és a Harvard is tiszteletbeli doktorátusi címet ajándékozott neki. Kitüntették az ENSZ emberi jogi díjával, illetve

Szövetségi Progresszív Pártot. Mindkét párt nyíltan liberális programot hirdetett, céljuk az egyenjogúság minden dél-afrikai állampolgárra való kiterjesztése volt.

Végül 1994-től, az ország demokratizálódása idején új lehetőségek nyíltak a nők számára. Nelson Mandela, az ország akkori, és egyben az első fekete bőrű elnöke kijelentette, a szabadság nem érhető el addig, amíg a nők fel nem szabadultak mindenfajta elnyomás alól.(Myakayaka-Manzini 2002) Az új alkotmány sok olyan alapvető első és második generációs emberi jogot tartalmaz, amely radikálisan javít a nők életminőségén, így többek között rögzíti az élethez való jogot, a kínzás tilalmát, kimondja a törvény előtti egyenlőség elvét, az oktatáshoz való jogot, az egészségügyi ellátáshoz való jogot, megfelelő élelemhez és vízhez való jogot.(Myakayaka-Manzini 2002)

1994-ben bevezették az általános választójogot, amely így már az addig diszkriminált fekete bőrű nőkre is kiterjedt. 1998-ban a választójogi törvényt a helyhatósági választásokra vonatkozólag módosították, amennyiben ezentúl a pártoknak törekedniük kell arra, hogy a pártlistán szereplő jelöltek esetében mindkét nem 50%-os képviseletét, illetve arányos eloszlását biztosítsák. Mindazonáltal a mulasztás nem von maga után szankciót.(Quota Project – South Africa)

A pártok esetében egyedül a már említett Afrikai Nemzeti Kongresszus vezetett be kvótát 2006-ban, mely az 1998-as szabályozásnak megfelelően 50%-ot biztosít mindkét nem számára a helyhatósági választásokon. Ezt 2009-ben kibővítette a nemzetgyűlési választásokra is. A 2008-ban korábbi ANC tagokból alakult Népi Kongresszus (COPE) szabályzatában ugyan nem szerepel kvóta, mégis biztosítja az 50%-os képviselet mind a nők, mind a férfiak részére.(Quota Project – South Africa)

II.2.2.2. A Dél-Afrikai Köztársasági jelenlegi parlamenti berendezkedése

A számok tükrözik a sikert: 1970-ben a Nemzetgyűlés 166 tagja közül 2 volt nő, csakúgy, mint a Szenátus 53 tagja közül.²¹ Előbbi 1,2%-os, utóbbi 3,7%-os arányt jelent. 1994-ben, azaz a demokratikus átmenet évében a Nemzetgyűlés 400 tagjából pontosan 100 fő, azaz a negyede volt nő,²² míg a Szenátusban 17,8%-os képviselethez jutottak.²³ Tizenöt évvel

kétszer jelölték Nobel-békedíjra is. (South African History Online.

Elérhetőség:<http://www.sahistory.org.za/people/helen-suzman>, [olvasva: 2014.10.16.]

²¹ Report of the South African Parliament -1970. Elérhetőség:http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/SOUTH_AFRICA_1970_E.PDF (olvasva: 2014.10.16.)

²² Report of the South African National Assembly – 1994. Elérhetőség:http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2291_94.htm (olvasva: 2014.10.16.)

²³ Report of the South African National Council of Provinces . 1994. Elérhetőség:http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2292_94.htm (olvasva: 2014.10.16.)

később, 2009-ben a Nemzetgyűlésben 43.5%-ra nőtt arányuk,²⁴ az akkor már Tartományok Nemzeti Tanácsává átnevezett testületben pedig 29,63%-ra.²⁵ A legutóbbi választások alapján a Nemzetgyűlésben kissé visszaesett számuk, jelenleg 41,5% a női képviselő, míg a Tanácsban 35,2%-ra nőtt arányuk.

II.2.3. Spanyolország

A mediterrán modell harmadik tagjának Spanyolországot választottam. A dél-európai ország jelenleg Izlanddal holtversenyben a 12. helyet foglalja el a női parlamenti képviselők arányát tekintve.²⁶ Mind a képviselőházban, mind a szenátusban a pozíciók több mint harmadát nők töltik be, így érdemes megvizsgálni, milyen tényezők befolyásolták a magas arány kialakulását.

II.2.3.1. A női egyenjogúság alakulása Spanyolországban

Spanyolországban a nők a második köztársaság alkotmányának hatályba lépésével, 1931-ben kaptak választójogosultságot.²⁷ A köztársaság fennállása idején komoly lépések történtek az egyenjogúság elérése érdekében; 1932-ben lehetővé vált a polgári házasságkötés és a válás, valamint az abortusz is. Mindezen jogosultságokat Francisco Franco diktatúrája elnyomta,²⁸ a nőket a közsférából visszaszorítva a háztartásokba.²⁹

Franco tábornok 1975-ös halála után megkezdődött az ország demokratizálódása. Spanyolország jelenlegi alkotmánya 1978-ban lépett hatályba. Ez egyrészt biztosítja az általános választójogot: „Az állampolgároknak joguk van a közügyekben való részvételhez közvetlenül vagy általános választójog alapján rendszeres választások alkalmával szabadon megválasztott képviselők útján”,³⁰ másrészt magában foglalja a diszkrimináció tilalmát: „A

²⁴ Report of the South African National Council of Provinces – 2009. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2292_09.htm (olvasva: 2014.10.16.)

²⁵ Report of the South African National Assembly – 2009. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2292_09.htm (olvasva: 2014.10.16.)

²⁶ Women in National Parliaments – World Classification. Elérhetőség: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (olvasva: 2014.10.16.)

²⁷ Women's Suffrage – A World Chronology of the Recognition of Women's Rights to Vote and to Stand for Election. Elérhetőség: <http://www.ipu.org/wmn-e/suffrage.htm> (olvasva: 2014.10.16.)

²⁸ Férjük engedélye nélkül nem nyithattak bankszámlát, nem igényelhetek útlevelet, sőt, szerződést sem írhattak alá. (McSmith, A. (2008). Closing the Gender Gap – Why Women Now Reign in Spain. *The Independent*. Elérhetőség: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/closing-the-gender-gap-why-women-now-reign-in-spain-809619.html>) (olvasva: 2014.10.16.)

²⁹ Pardell, A. (1997). Women and Politics in Spain. Elérhetőség: <http://www.helsinki.fi/science/xantippa/wle/wle15.html> (olvasva: 2014.10.16.)

³⁰ saját ford. (Spanyolország alkotmánya, II. fejezet 23. cikk. Elérhetőség: http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf) (olvasva: 2014.10.16.)

spanyolok egyenlők a törvény előtt, mindenfajta megkülönböztetés, nevezetesen származás, faj, nem, vallás, vélemény, személyes vagy társadalmi állapot vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül”.³¹

II.2.3.2. Törvényi szabályozás

Kvóták bevezetésére alkotmányos szinten nem került sor, a választójogi törvényben azonban szabályozva van a nők parlamenten belüli aránya. Az 1985/5. törvény 40%-ban állapítja meg mindkét nem arányának minimumát a képviselőjelöltek listáján, s ugyanez vonatkozik a szubnacionális szintekre, így többek között a helyhatósági választásokra is. Amennyiben a betöltendő helyek száma kevesebb ötnél, úgy a lehető legegyenlőbb megoszlásra kell törekedni (Quota Project- Spain). A szenátusi jelöltek esetében, amennyiben listán szerepelnek, szintén arra kell törekedni, hogy a lehető legkiegyensúlyozottabb legyen a nemek aránya (Quota Project- Spain). A törvény rövid átmeneti időt kapnak arra, hogy pártlistáikat a törvényben meghatározottaknak megfelelően átalakítsák. Amennyiben ezt elmulasztják, listájukat a választási bizottság nem hagyja jóvá. (Quota Project- Spain)

A pártok ennek fényében fokozatosan bevezették a kvótát. Először, 1982-ben a Katalán Szocialista Párt állapította meg mindkét nem arányát 12%-ban, majd 1987-ben 15%-ra, 1990-ben 25%-ra, 1996-ban 30%-ra, végül 2000-ben 40%-ra emelte azt. A Spanyol Szocialista Munkáspárt előbb 1988-ban vezetett be 25%-os kvótát mindkét nem tekintetében, majd ezt 1997-ben 40%-ra módosította. Az Egyesült Baloldal ugyanígy tett 1989-ben, majd 1997-ben. A Katalónia Zöldjeiért Kezdeményezés már 1991-ben magasabb, 30%-os kvótát határozott meg, majd 2002-ben 40%-ra emelte azt. A 2000-es években három párt is egyből 40%-os arányt határozott meg a nemek számára, így 2000-ben a Kanári-szigeteki Koalíció, 2002-ben a Galíciai Nemzeti Blokk, illetve 2004-ben a Katalán Republikánus Bal.

2007-ben az Egyenlőségi Törvény módosította az 1985-ös választójogi törvényt, amennyiben bevezette az „kiegyensúlyozott jelenlét elvét”. A pártlistákon minimum 40, maximum 60%-ban állapítja meg a nemek arányát a Képviselőházra vonatkozólag. A törvény kiterjed a regionális és helyhatósági választásokra is, amennyiben egy település 3000 főnél nagyobb lakossággal rendelkezik. 2007 márciusáig több autonóm közösség, így Andalúzia, Baszkföld, a Baleár-szigetek illetve Kasztília-La Mancha is átvette a kvóták regionális

³¹ saját ford. (Spanyolország alkotmánya, II. fejezet 14. cikk. Elérhetőség: http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf) (2014.10.16.)

választásokon való alkalmazását – ebben az esetben 50%-ban megállapítva a nők arányának minimumát (Quota Project – Spain).

II.2.3.3. Spanyolország jelenlegi parlamenti berendezkedése

Az említett kvóták bevezetésével a női képviselők aránya radikális növekedést mutatott. Míg 1979-ben a Képviselőházban 2,57%, a Szenátusban 2,88% volt a nők aránya,³² addig 1993-ra ez 16³³ illetve 12,8%-ra³⁴ nőtt, 2000-ben 28,3%³⁵ illetve 24,3%³⁶ volt, 2008-ra pedig 36,3%³⁷ illetve 30,4%³⁸ lett. Jelenleg a Képviselőház 350 tagja között 139 a női képviselő, ezzel majdnem elérve a 40%-ot. A Szenátus 266 tagja közül 89 nő található, amely 33,5%-ot jelent a nők arányát tekintve.³⁹ Ezzel az eredménnyel Spanyolország világviszonylatban a 12. helyen áll 2014-ben.

II.3. Kontinentális modell

A kontinentális modell három első két tagját, Franciaországot és Németországot Európában betöltött politikai és gazdasági szerepük miatt választottam elemzésem tárgyául. Magyarország súlyát sem politikai, sem gazdasági szempontból nem lehet hozzájuk hasonlítani, azonban érdemes megvizsgálni, milyen tényezők alakítják itthon a női egyenjogúság alakulását, megvalósulnak-e azok a feltételek és törekvések, melyek az eddig bemutatott országok esetében jelen voltak.

³² Report of the Spanish Parliament – 1979. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/SPAIN_1979_E.PDF(olvasva: 2014.10.16.)

³³ Report of the Spanish House of Representatives – 1993. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2293_93.htm(olvasva: 2014.10.16.)

³⁴ Report of the Spanish Senate - 1993. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2294_93.htm(olvasva: 2014.10.16.)

³⁵ Report of the Spanish House of Representatives – 2000. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2293_00.htm(olvasva: 2014.10.16.)

³⁶ Report of the Spanish Senate - 2000. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2294_00.htm(olvasva: 2014.10.16.)

³⁷ Report of the Spanish House of Representatives -2008. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2293_08.htm(olvasva: 2014.10.16.)

³⁸ Report of the Spanish Senate -2008. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2294_08.htm(olvasva: 2014.10.16.)

³⁹ 2008-ban fordult elő először, hogy a kormányban több női miniszter volt, mint férfi. José Zapatero második kormánya idején a kabinet 9 női és 8 férfi miniszterből állt, amely a világon egyedülállóvá tette.

(McSmith,A.(2008). Closing the Gender Gap – Why Women Now Reign in Spain. *The Independent*.

Elérhetőség: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/closing-the-gender-gap-why-women-now-reign-in-spain-809619.html>)(olvasva: 2014.10.16.)

II.3.1. Franciaország

Franciaország esete igen ellentmondásos. Talán az első ország, amely eszünkbe jut a női egyenjogúságért folytatott harccal kapcsolatban, gondoljunk csak a bevezetésben említett feminista zászlóhordozókra, mégis, a korai társadalmi öntudat ellenére a nők csak a XX. század közepén kaptak választójogosultságot, a parlamenten belüli arányuk pedig a mai napig nem éri el a kritikus mennyiséget. Ennek tudatában érdemes a tények hátterét megvizsgálni.

II.3.1.1. A női egyenjogúság alakulása Franciaországban

A választójogért folytatott küzdelem már a francia forradalom idején megkezdődött. Ugyan az Ancien Régime alatt a földesurak özvegyei és az apáca-fejedelemasszonyok szavazhattak ugyan a rendi gyűléseken, de ez rendkívül csekély arány volt. A francia nők aktívan részt vettek a forradalomban, mely után méltán követelhetek választójogot maguknak.

A férfiak közül egyedül Condorcet márki állt ki a női egyenjogúság mellett.⁴⁰ 1790. július 3-án a Journal de la Société de 1789 című lapban megjelentette A nők polgárjoggal való felruházásáról című cikkét, melyben így ír:

„Talán nem szegjük meg a jogok egyenlőségének az elvét, amikor a nők polgárjogokból való kizárásával csendesen megfosztjuk az emberi faj felét attól, hogy részt vegyen a törvények kialakításában? Kell-e meggyőzőbb bizonyíték a megszokásnak még a felvilágosult férfiak felett is gyakorolt hatalmáról, amikor azt látjuk, hogy három-négyszáz jogfosztott férfi érdekében felidézik a jogi egyenlőség elvét, tizenkétfélmillió nőről pedig egyszerűen megfeledkeznek?”(Hahner 2008)

1791-ben, a korábban említett Olympe de Gouge tette közzé az Asszonyi és Polgártársnői Jogok Nyilatkozatát, melyben szintén az egyenlő jogokat követel a nők és férfiak számára. Bár a forradalom hozott pozitív változásokat a nők életében,⁴¹ politikai jogosultságokat az 1791-ben elfogadott alkotmány sem biztosított számukra.

A XIX. században virágkorát élte a feminista újságírás. 1848-ban indult el a La voix des femmes (A nők hangja) című lap, 1868-ban az Opinion nationale (Nemzeti vélemény) nevű újságban egy maroknyi elszánt nő kiáltványt tett közzé, melyben követelték maguknak

⁴⁰ History of Women's Right to Vote – The Official Website of France. Elérhetőség: <http://www.france.fr/en/institutions-and-values/history-womens-right-vote.html> (olvasva: 2014.10.14.)

⁴¹ A fiútestvérekkel egyenlő arányú részvétel ez örökösödésből (1790), törvényszéki tanúskodás (1792), válás lehetővé tétele (1792), majd a nők számára könnyebbé tétele (1794) (Hahner P.(2008). A francia forradalom és a nők. Rubiconline 2008/4. Elérhetőség: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_francia_forradalom_es_a_nok/ [olvasva: 2014.10.14.]

választójogot.⁴² 1881-ben Hubertine Auclert elindította a La Citoyenne(A női állampolgár) című lapot, egy évtizeddel később pedig először jelent meg a Journal des femmes(A nők újsága). Az 1893-ban indult La Fronde (Lázadás) már napilap volt, később havilap lett.⁴³

A XX. század elejétől kezdve a szervezkedés is felerősödött a nőjogi aktivisták körében. 1919-ben Párizsban megalakult az Union française pour le suffrage des femmes (Francia unió a nők választójogáért), mely öt évvel később már 12 000 tagot számlált. 1914-ben egy szüfrazettek által szervezett aláírásgyűjtésen félmillióan álltak a választójog követelése mellett.⁴⁴

A nők választójogának bevezetéséről több törvényjavaslat is született ebben az időszakban, először az 1909-es Buisson-jelentésben szerepel a választójog nőkre való kiterjesztésének igénye. A Képviselőház 1919-ben első ízben fogadott el törvényjavaslatot a nők szavazati jogáról, ezt azonban a Szenátus 156 a 134 ellenében elutasította. 1936-ban hatodik alkalommal bocsátották szavazásra a törvényjavaslatot, melyet ezúttal 495 a 0 ellenében fogadtak el. A Szenátus a törvény megvitatását napirendre sem tűzte.⁴⁵

Charles de Gaulle több alkalommal is felszólalt a választójog nőkre való kiterjesztése mellett, s végül 1944 márciusában az Ideiglenes Gyűlés elfogadta a törvényjavaslatot. Először 1945 tavaszán, a helyhatósági választásokkor élhettek szavazati jogukkal a nők, majd pedig ősszel népszavazáson, illetve az alkotmányozó nemzetgyűlési választásokon is. Az alkotmányozó nemzetgyűlésbe az 586 tag közé 33 nőt választottak meg, amely 5,6%-os képviselőt jelentett.⁴⁶

Hogy miért maradt ilyen alacsony szinten az elkövetkezendő évtizedekben ez az arány,⁴⁷ arra Mariette Sineau francia politológus és kutató A francia tapasztalat: a paritás intézményesítése című tanulmányában keres választ (Sineau 2005).

⁴² 1848-ban bevezették az általános választójogot, de csak a férfiak számára. (Le suffrage universel. The Official Website of the National Assembly of France. Elérhetőség: <http://www2.assemblee-nationale.fr/decouvrir-l-assemblee/histoire/le-suffrage-universel>) (olvasva: 2014.10.14.)

⁴³ Le suffrage universel. The Official Website of the National Assembly of France. Elérhetőség: <http://www2.assemblee-nationale.fr/decouvrir-l-assemblee/histoire/le-suffrage-universel> (olvasva: 2014.10.14.)

⁴⁴ Le suffrage universel. The Official Website of the National Assembly of France. Elérhetőség: <http://www2.assemblee-nationale.fr/decouvrir-l-assemblee/histoire/le-suffrage-universel> (olvasva: 2014.10.14.)

⁴⁵ Le suffrage universel. The Official Website of the National Assembly of France. Elérhetőség: <http://www2.assemblee-nationale.fr/decouvrir-l-assemblee/histoire/le-suffrage-universel> (olvasva: 2014.10.14.)

⁴⁶ Les femmes élues députées depuis 1945 – The Official Website of the National Assembly of France. Elérhetőség: <http://www.assemblee-nationale.fr/elections/femmes-deputees.asp> (olvasva: 2014.10.14.)

⁴⁷ 1958-ban a Nemzetgyűlésben 1,4%, a Szenátusban 1,9%; 1968-ban 1,7% illetve 1,8%, míg 1986-ban 5,9% és 2,8% volt a nők aránya. (<http://www.assemblee-nationale.fr/elections/femmes-deputees.asp>; <https://infogr.am/Les-femmes-au-Snat-sous-la-Vme-Rpublique?src=web> [olvasva: 2014.10.14.]

Befolyásoló tényező egyrészt a francia választási rendszer, hiszen Franciaországban a Nemzetgyűlés képviselőit egyéni választókerületekben választják meg, ez azonban közvetetten hátrányos helyzetbe juttatja a nőket. A választás személyessé tételével a politikai támogatást olyan jól ismert (általában férfi) jelölteknek adják, akik esetleg már helyi szinten töltöttek be valamilyen pozíciót, így a nők gyakran háttérbe szorulnak (Sineau 2005).

A politikai pártok sem segítették elő a nők térnyerését. Sineau szerint az V. köztársaságra jellemző szűk látókörű és idősödő pártvezetés a férfi elit önmegújulásának kedvezett, nem a reform gondolatok elterjedésének (Sineau 2005).

Az ország legfelsőbb bírói testülete, az Alkotmánytanács 1982. november elseji határozatában 75%-ban határozta meg a nemek maximális arányát a pártok helyhatósági választásokon állított listáin, ezzel tovább csökkentve a női képviselet növelésének esélyét (Sineau 2005).

Az 1990-es évek reformjai végül hozzájárultak a nemek közötti egyenjogúság erősítéséhez.

II.3.1.2. Alkotmányos és törvényi szabályozás

Az alkotmány 1999 óta kimondja, hogy törvény által kell biztosítani a férfiak és nők egyenlő hozzáférését a választott megbízások és tisztségek megszerzéséhez (Quota Project – France). A választójogi törvény e szerint 50%-ban állapítja meg mindkét nem arányát a pártlistákon. Ez vonatkozik az európai parlamenti, a regionális, helyhatósági illetve a szenátusi választásokra. Ahol egyfordulós a választás (a Szenátusi és az európai parlamenti), ott külön előírja a listán szereplő jelöltek nemek szerinti váltakozását (Sineau 2005). Habár a kétfordulós választásokra ez a szabály nem vonatkozik, a kormány 2003-ban a regionális választásokra is kiterjesztette a cipzár-rendszert. Itt, ha mulasztás áll fenn, a lista érvénytelenné válik (Quota Project – France).

A nemzetgyűlési választások esetében, ha egy párt jelöltjei között nincs mindkét nem 50%-ban képviselve, 2%-os küszöb mellett a mulasztás pénzbüntetést von maga után.

Mindemellett a Szocialista Párt 1990 óta alkalmaz 50%-os kvótát.

II.3.1.3. Franciaország jelenlegi parlamenti összetétele

Bár sokszor előfordult, hogy a pártok inkább vállalták a pénzbüntetést, mint hogy alkalmazzák a kvótákat (Murray 2012), a választási eredményeken látszik a reformok hatása.

Míg 1998-ban a Nemzetgyűlésben 11%-os volt a nők képviselete, addig 2008-ban már 18,5%.⁴⁸ A Szenátuson belül 1998-ban 5,9%, 2008-ban már 21,9% volt ugyanez az arány.⁴⁹

Jelenleg a Nemzetgyűlés 577 tagja közül 151 női képviselő, amely 26,2%-ot jelent, míg a Szenátus 348 tagjából 87 nő, ezzel 25%-os az arányuk. Ezzel, bár az adatok növekvő tendenciát mutatnak, Franciaország lényegesen kiszorult az élmezőnyből, világviszonylatban 47. helyen áll Türkmenisztán és Ausztrália között.⁵⁰

II.3.2.Németország

Európai nagyhatalom, melynek élén női kancellár áll. Két olyan tényező, melyek alapján érdemes megvizsgálni a választójog nőkre való kiterjesztését, a parlament jelenlegi összetételét Németországban.

II.3.2.1. Az egyenjogúság alakulása Németországban

A nők az első világháború végével, a Weimari Köztársaság kikiáltásakor kaptak szavazati jogot. A köztársaság alkotmánya *A birodalom összetétele és felelőssége* részének I. fejezet 17. cikke kimondja, hogy az állami parlament tagjait általános, egyenlő, közvetlen és titkos választással kell megválasztani, melyben minden birodalmi német nő és férfi részt vesz a képviseleti választás elveinek megfelelően.⁵¹ A II. fejezet 22. cikke rögzíti, hogy választójoga minden 20 év fölötti nőnek és férfinak van. A németek jogai és kötelezettségei című második rész I. fejezet 109. cikke biztosítja minden német törvény előtti egyenlőségét, majd hozzáteszi, hogy elviekben a nőknek és férfiaknak ugyanolyan jogai és kötelezettségei vannak.⁵²

Korához képest igen fejlett alkotmánynak számított, s ez a Reichstag összetételén is visszatükröződött. Az első, 1919-es választásokon a képviselői helyek 10%-át már nők szerezték meg, s nagyjából ilyen arányban vettek részt a parlament munkájában az elkövetkezendő 14 évben.(Classen 2002)

⁴⁸ Les femmes élues députées depuis 1945 – The Official Website of the National Assembly of France. Elérhetőség: <http://www.assemblee-nationale.fr/elections/femmes-deputees.asp>(olvava: 2014.10.14.)

⁴⁹ Les femmes au Sénat sous la Vè République. Elérhetőség:<https://infogr.am/Les-femmes-au-Snat-sous-la-Vme-Rpublique?src=web>(olvava: 2014.10.14.)

⁵⁰ Women in National Parliaments – World Classification. Elérhetőség:<http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>(olvava: 2014.10.14.)

⁵¹ saját fordítás (Die Verfassung des Deutschen Reichs. Elérhetőség: http://www.jura.uni-wuerzburg.de/fileadmin/02160100/Elektronische_Texte/Verfassungstexte/Die_Weimarer_Reichsverfassung.pdf [olvasva: 2014.10.14.]

⁵² saját fordítás (Die Verfassung des Deutschen Reichs. Elérhetőség:http://www.jura.uni-wuerzburg.de/fileadmin/02160100/Elektronische_Texte/Verfassungstexte/Die_Weimarer_Reichsverfassung.pdf [olvasva: 2014.10.14.]

A hétköznapi életben is sokat javult a nők helyzete,⁵³ olyan munkahelyekhez jutottak, ahol előtte csak férfiak dolgoztak, illetve olyan jövedelemhez jutottak, mely a sajátjuk volt. Ezt azonban sem a háborúból hazatérő, munkát igénylő férfiak, sem a felsőosztálybeli nők nem tolerálták. Végül Hitler hatalomra jutása után a nők visszaszorultak a háztartásokba, ismét rákényszerülve a hagyományos családanya szerepre.⁵⁴ (Classen 2002)

A hidegháború alatt a Bundestag⁵⁵ női képviselője nem érte el a 10%-ot sem. 1949-ben a 11 nyugat-német szövetségi tartományból 70 főt delegáltak, közöttük azonban csupán négy nő volt. Az alacsony reprezentáció oka az amerikai feminista író Mim Kelber⁵⁶ szerint a választási rendszerben keresendő. A Bundestag tagjainak megválasztása vegyes rendszerben zajlik. A választópolgárok két szavazatot adnak le, egyet az egyéni jelöltre, egyet pedig pártlistára. A pártok listáikon hajlamosabbak voltak az első helyeket férfiaknak hagyni, így a nők a parlamenti pozíciók feléért rendkívül kevés eséllyel szálltak harcba. Míg az NSZK területén 1967-ben 6,5%⁵⁷ volt a nők aránya a parlamentben, addig az NDK-ban 30%.⁵⁸ Ez 1980-ra 8,4%-ra⁵⁹ és 32,4%-ra⁶⁰ nőtt.

A fellendülésre az 1980-as években került sor. Helmut Kohl kormányának idején a nők aránya átlépte a 10%-os küszöböt a parlamentben, 1987-ben már több mint 15%-ot megszerezve. A berlini fal lebontása és az ország újraegyesítésre után folyamatosan

⁵³ A Weimari Köztársaság alatt több női szervezet is működött, legnagyobb a Bund Deutscher Frauenvereine (BDF) volt, mely akkoriban 900 000 tagot számlált. Az Evangelische Frauenhilfe egyesületébe félmillióan tartoztak 1925-ben, a Judischer Frauenbundnak 50 000 tagja volt, és még a nacionalista és antiszemita Bund Königin Luise csoportjába is tartoztak nők. (Hutton 2001,241.)

⁵⁴ A német polgári törvénykönyv, a BGB egészen 1957-ig tartalmazott normákat arra vonatkozóan, hogy a nőknek először a háztartásbeli kötelezettségeiknek kell eleget tenniük, mielőtt bármely más jellegű foglalkozást üznének. (Kelber 1994)

⁵⁵ A német parlament alsóháza. A felsőház, a Bundesrat tagjainak delegálása a tartományi kormányok megbízásából történik, nem választás útján. (Kelber 1994)

⁵⁶ Mim Kelber(1922-2004) amerikai feminista író és politikai újságíró volt, társalapítója a WEDO(Women's Environment and Development Organization) nevű szervezetnek. (Pioneers -The Official Website of Women's Environment and Development Organization.

Elérhetőség:<http://www.wedo.org/about/pioneers>, [olvasva:2014.10.17.]

⁵⁷ Report of the Parliament of the Federal Republic of Germany -1969. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/GERMANY_FEDERAL_REPUBLIC_1969.PDF (olvasva: 2014.10.14.)

⁵⁸ Report of the Parliament of the German Democratic Republic – 1967. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/GERMAN_DEMOCRATIC_REPUBLIC_1967.PDF (olvasva: 2014.10.14.)

⁵⁹ Report of the Parliament of the Federal Republic of Germany -1980. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/GERMANY_FEDERAL_REPUBLIC_1980.PDF (olvasva: 2014.10.14.)

⁶⁰ Report of the Parliament of the German Democratic Republic – 1981. Elérhetőség:http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/GERMAN_DEMOCRATIC_REPUBLIC_1981.PDF (olvasva: 2014.10.14.)

növekedett számuk, 1990-ben 20,5%⁶¹, 1994-ben 26,3%, 2002-ben 32,3%⁶² volt a női parlamenti képviselők aránya, s ez 2009-re 32,8%-ra⁶³ emelkedett.

II.3.2.2. Németország jelenlegi berendezkedése

Parlamenti választásra Németországban legutóbb 2013-ban került sor. Ekkor a 631 képviselő helyre 401 férfi és 230 nő került. Pártok tekintetében ez az alábbiak szerint oszlik meg:

	Mandátumok száma	Női száma	Női képviselők aránya
CDU/CSU	311	78	25,1%
SPD	193	82	42,5%
Die Linke	64	36	56,3%
Bündnis 90/Die Grünen	63	34	54%
	631	230	36,5%

1. táblázat A nemek megoszlása 2013-ban a Bundestagban pártok szerint

(https://www.bundestag.de/bundestag/abgeordnete18/mdb_zahlen/frauen_maenner/260128, saját számítás)

A parlamentbe bejutott pártok közül mindegyik alkalmaz valamilyen kvótát. A Kereszténydemokrata Unió (CDU) szabályzata megállapítja, hogy a pártlistán szereplő jelöltek, illetve a párt tisztségek legalább egyharmadát nőknek kell betöltenie. Amennyiben ez nem teljesül, új belső szavazást rendelnek el. A Szociáldemokrata Párt (SDP) mindkét nem arányát minimum 40%-ban határozza meg a testületekben és a pártlistán is. A Baloldali Párt (Die Linke) a listán szereplő nemek sorrendjét úgy osztja fel, hogy az első kettő, majd minden

⁶¹ Report of the German Bundestag – 1990. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2121_90.htm (olvasva: 2014.10.14.)

⁶² Report of the German Bundestag – 2002. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2121_02.htm (olvasva: 2014.10.14.)

⁶³ Report of the German Bundestag – 2009. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2121_09.htm (olvasva: 2014.10.14.)

második jelölt nő legyen. Ennek hatása meglátszódik a legutóbbi választási eredményeken is. A szövetség '90/Zöldek pártja a nők számára 50%-os képviseletet állapít meg pártlistáin.⁶⁴

Németország a 2000-es évek óta lendületesen tör előre a női egyenjogúság érvényesítése területén. Jelenlegi eredményei alapján 36,5%-os képviseleti aránnyal 21. a világranglistán.⁶⁵

Mindenképpen érdemes említést tenni Angela Merkel kancellárként betöltött szerepéről. 2005-ben választották kancellárrá, mely pozíciót már 9 éve tölti be. A Forbes magazin a világ legbefolyásosabb asszonyának kiáltotta ki 2014-ben.⁶⁶ Hogy egy ilyen erős állam élén női vezető áll, figyelemreméltó teljesítmény, amely világszerte reménysugarat jelent a feltörekvő nők számára.

II.3.3. Magyarország

Az eddig bemutatott országok példáin keresztül látható, hogy akár teljesen más háttérrel, indíttatással rendelkező államok esetében is megvalósítható a nők arányos képvislete a parlamentben. Ezek után érdemes megvizsgálni a hazai helyzetet, a magyar női választójog kialakulását, a parlamenten belüli nők arányának változását az elmúlt években, illetve a jelenlegi viszonyokat figyelembe véve, egyfajta képet kialakítani Magyarországon lehetséges változtatási irányairól.

Magyarország világviszonylatban igencsak elmarad az eddig bemutatott arányoktól.⁶⁷ Az Interparlamentáris Unió felmérése alapján a vizsgált 189 ország közül (az IPU 2014.májusi adatai alapján) a 126. helyet foglalja el 9,5%-os női képviseleti aránnyal.

II.3.3.1. A női képviselet arányának alakulása Magyarországon

Az általános és titkos választójog bevezetése⁶⁸ óta Magyarországon a női képviselők aránya fokozatosan nőtt a parlamentben. Az 1980-as években csaknem elérte a kritikus

⁶⁴ A CDU 1996, az SDP 1988, a Zöldek pedig 1986 óta alkalmazzák a kvótákat. (Quota Project – Germany. Elérhetőség: <http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?CountryCode=DE> [olvasva: 2014.10.14.])

⁶⁵ Women in National Parliaments – World Classification. Elérhetőség: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (olvasva: 2014.10.14.)

⁶⁶ Strydom, M. (2014). Angela Merkel tops Forbes most powerful women list. *The Telegraph*. Elérhetőség: <http://www.telegraph.co.uk/women/womens-business/10860290/Forbes-most-powerful-women-2014-Angela-Merkel-tops-list.html> (olvasva: 2014.10.14.)

⁶⁷ Világátlag: 21,9% (Women in National Parliaments – World Average. Elérhetőség: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (olvasva: 2014.10.14.)

pontnak tekintett egyharmados arányt (Koncz 2002). A rendszerváltáskor azonban drasztikusan, mindössze 7%-ra csökkent le a női képviselet. Jelentős változást nem sikerült elérni az utóbbi húsz évben sem; 1994-ben 11,2%, 1998-ban 8,3%, majd az ezredforduló óta 9 és 10% közötti arányokkal tartósan alacsony szinten maradt a női képviselet.

A 2014-es országgyűlési választások eredménye alapján a 199 parlamenti képviselői hely 9,5%-át, azaz 19 mandátumot birtokolnak női képviselők. Ez pártok szerint az alábbiak szerint oszlik meg:

Párt	Mandátumok száma	Női képviselők száma	Női képviselők aránya
FIDESZ-KDNP	133	9	6,8%
MSZP-EGYÜTT-DK-PM-MLP	38	6	15,8%
Jobbik	23	2	8,7%
Lehet Más a Politika	5	2	40%

2.táblázat A parlament nemek szerinti összetétele a pártok megoszlásában 2014-ben

(<http://www.parlament.hu/kepviselok>; saját számítás)

Az adatok alapján látható, hogy a parlamentbe bekerült pártok nem fektettek külön hangsúlyt női képviselőik helyzetére, esélyegyenlőségük biztosítására. Az LMP 40%-os aránya tükrözi leginkább azt a törekvést, amely a skandináv országoknál már megvalósult tendencia. A pártok ezzel kapcsolatos programjait a későbbiekben ismertetem, először azonban a magyar nők egyenjogúságának alkotmányos szabályozását vizsgálom meg.

⁶⁸ 1945. évi VIII. törvény – a nemzetgyűlési választásokról: „4. § (1) Nemzetgyűlési választójoga van minden magyar állampolgárnak, aki huszadik életévét betöltötte vagy a választói névjegyzék összeállításának évében betölti ...”(Elérhetőség: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8215> [olvasva:2014.09.22.]

II.3.3.2. Alkotmányos szabályozás

Magyarországon a parlamenten belüli női képviselet aránya alkotmányos szinten sosem volt szabályozva. Az 1949. évi XX. törvény 70/A. § (1) bekezdése ⁶⁹ kimondta a diszkrimináció tilalmát, melyben szerepelt a nemek közötti megkülönböztetés tilalma is. A 70/A. § (3) bekezdés az esélyegyenlőség előmozdításának alkotmányjogi alapjait teremtette meg, mikor kimondta, hogy „a Magyar Köztársaság a jogegyenlőség megvalósulását az esélyegyenlőtlenségek kiküszöbölését célzó intézkedésekkel is segíti”. A férfiak és nők egyenlőségéről konkrétan a 66. §[117] (1) bekezdés rendelkezett, mely szerint „A Magyar Köztársaság biztosítja a férfiak és a nők egyenjogúságát minden polgári és politikai, valamint gazdasági, szociális és kulturális jog tekintetében”.

Magyarország 2011 óta hatályos Alaptörvénye Szabadság és felelősség című fejezetének XV. cikke az alábbiakat rögzíti:

„(1) A törvény előtt mindenki egyenlő. Minden ember jogképes.

(2) Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.

(3) A nők és a férfiak egyenjogúak.

(4)³¹ Magyarország az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás megvalósulását külön intézkedésekkel segíti”.

Az előzőekhez képest annyiban módosul az egyenjogúság kérdése, hogy az Alaptörvény már nem konkrét területeket nevez meg, melyeken a nők és a férfiak egyenjogúak, hanem általános értelemben mondja ki egyenlőségüket. Alkotmányos szinten azonban továbbra sincs szabályozva a nők parlamenti képviselete.

⁶⁹ 1949. évi XX. törvény 70/A. § (1) „A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.”

(Elérhetőség: <http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/1949.pdf>. [olvasva:2014.09.22.])

II.3.3.3. Törvényi úton való szabályzás

2007-ben bocsátotta az Országgyűlés részletes vitára az egyes törvények módosításáról a nemek közötti tényleges esélyegyenlőség megteremtése érdekében című, T/3066. számú törvényjavaslatot. A javaslat alapjaként azon felvetés szolgált, mely szerint amennyiben a nemek számára a törvényhozás által biztosított egyenlő jogi háttér nem bizonyulna elegendőnek a valódi esélyegyenlőség megteremtéséhez, akkor irányító jelleggel kell az államnak beavatkoznia a folyamatba. Ennek egyik eszköze lehet a pártlistákon a képviselők nemek szerint váltakozva történő szerepeltetése, ahogyan például a svéd modellnél már láthattuk. A mandátumukat veszített képviselők esetén helyükre csak velük megegyező nemű képviselő kerülhessen. Az államtitkárok személyére tett miniszterelnöki javaslatokra vonatkozóan olyan kvóta meghatározása jelentené a megoldást, mely mindkét nemnek legalább egyharmad arányú képviseletét írja elő. A törvényjavaslatot az országgyűlés végül 132 igen, 97 nem szavazattal és 118 tartózkodás mellett elutasította.

A következő kísérlet 2008-ban A választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény módosításáról a nemek közötti tényleges esélyegyenlőség megteremtése érdekében című T/6205. számú törvényjavaslat volt. A javaslat tartalma a 2007-ben benyújtott T/3066. számú törvényjavaslatéval megegyezett, az indoklás szerint újabb lehetőséget adva az Országgyűlésnek arra, hogy felelősségteljesen átgondolva tegye meg az első valódi lépést a nők esélyegyenlőségének megvalósítása érdekében. A szavazás eredménye azonban azt mutatta, hogy ezt a második esélyt sem használta ki az Országgyűlés, mivel 12 igen szavazattal, 304 nem ellenében és 2 tartózkodás mellett az indítványt nem támogatta.

II.3.3.4. Pártprogramok

A nők parlamenten belüli helyzete jelenleg sem alkotmányos, sem törvényi úton nincs szabályozva. A parlamenti összetételben belül hosszú ideje tartósan alacsony a nők aránya, jelenleg a 10%-ot sem éri el. Ennek tudatában azt érdemes megnézni, az egyes pártok rendelkeznek-e olyan programmal, amely a nők közéleti szerepvállalásával foglalkozik, esetleg képviseleti arányuk javítását irányozza elő.

2010-ben jelent meg a Lehet Más a Politika szakpolitikai programja *A nemek esélyegyenlősége, igazságos nő-férfi viszonyrendszer* címmel. A program olyan területekre

fókuszál, mint a munka és a magánélet egyensúlya – különös tekintettel a férfiak gyermeknevelési szerepére és a nők munkába állásának támogatására, a foglalkoztatás és munkahelyi diszkrimináció (egyenlő munkáért egyenlő bér elve), a felelős szexualitás, a családon belüli erőszak, illetve a hajléktalan nők helyzete. A nők döntéshozatali részvételével kapcsolatban megfogalmazza az arányos képviselet igényét, hiszen szoros összefüggés figyelhető meg más országokban is a parlamentek összetétele, az állam gazdaság-és társadalompolitikája, illetve az ország fejlődése között. Nemi kvóta bevezetését szorgalmazza a parlamentben, melyet a párt saját szervezetén belül már sikeresen alkalmaz.

2011-ben az LMP javaslatot tett a választási rendszer reformjára „*Igazságosabb választást!*” címmel. A javasolt választási reform elemei között szerepelt a listás ág rendszerének megváltoztatása, amelynél a női egyenjogúság előmozdítása érdekében ismét a kvóta bevezetését indítványozza oly módon, hogy a pártlistán két azonos nemű képviselőjelölt után egy ellentétes nemű jelölt szerepeljen.

A párt legutóbbi, 2014-es választási programja szintén kitér a nők illetve a családok helyzetére. A vizsgált területek a 2010-es programhoz képest nem változtak, foglalkozik a családon belüli erőszakkal, a felelős szexualitással, a munkahelyi diszkriminációval is. „*Politikai képviseletet a nőknek!*” című pontjában a 2007-es törvényjavaslat sikertelenségén okulva nem tekinti elsődleges célnak az 50%-os képviseleti arányt, viszont szorgalmazza a nők kritikus tömegének (28–33%) megjelenését a politikai döntéshozatal minden szintjén, valamint az állami és önkormányzati cégek különböző testületeiben.

A fentiek alapján látható, hogy az LMP kiemelt ügyként kezeli a nemek közötti esélyegyenlőséget a parlament berkein belül és kívül egyaránt, más pártok esetében ez a tendencia nem figyelhető meg ilyen erőteljesen. Bár más pártoknál is szerepel célként a nők jogainak biztosítása, foglalkoztatásuk elősegítése, konkrét akcióprogramot nem dolgoztak ki ennek megvalósítására. A parlamenten belüli képviseleti arány javítása nem tekinthető központi kérdés a parlamentbe jutott többi párt számára.⁷⁰

⁷⁰ Egy beszélgetés során kiderült, hogy sem a Magyar Liberális Párt, sem a KDNP ifjúsági társszervezete, az Ifjúsági Kereszténydemokrata Szövetség nem tartja fontosnak a női kvóta bevezetését. Véleményük szerint a rátermettség a mérvadó, nem az, hogy nő vagy férfi az illető. (Lakner D. (2014). *Kellenek-e nők a politikába?* <http://vs.hu/aki-kvota-hianyara-hivatkozik-csak-kifogasokat-keres-0630> [olvasva:2014.09.22.]

II.3.3.5. Női szervezetek

Hazai viszonylatban szó esett már a kvóták bevezetéséről – illetve annak hiányáról, valamint a pártprogramokról. Ezek után a női szervezetek magyarországi szerepét kívánom bemutatni. Magyarországon számos női civil szervezet tevékenykedik annak érdekében, hogy a nők hátrányos társadalmi helyzete ellen fellépve biztosítsa egyenjogúságukat. A rendszerváltás után legkorábban megalakult szervezet, a Feminista Hálózat külön folyóiratot is működtetett 1993-98 között Nőszemély címmel. Külön figyelmet fordított a női önrendelkezés kérdésére, tagjai tüntetéseken, nyilvános megjelenéseken vettek részt. A nőket érintő egyéb szociális problémákkal foglalkozik többek között a Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen Egyesület (1994), amely a bántalmazott és erőszakot elszenvedett nők megsegítésére jött létre; a Társaság a Várandósság és Anyaság Megszenteléséért (TAVAM); vagy a 2005 óta működő Jó-lét Alapítvány, amely a munka és a magánélet egyensúlyával, illetve a munkahelyi diszkriminációt tekint egy központi kérdéskörének.

Számos olyan szervezet létezik, amely a nők közéleti szerepvállalásának elősegítését tekinti feladatának. Ilyen az 1992 óta tevékenykedő Magyarországi Női Alapítvány (MONA), amelynek több programja szólt a nők és férfiak kiegyenlített politikai részvételének megvalósíthatóságáról. Az ezredforduló után létrehozott Fiatal Nőkért Alapítvány (FIONA) a teljes demokrácia elősegítését tűzte ki célul, a fiatal nők öntudatának és jogismeretének erősítésén keresztül. Ernyőszervezetként működik a Magyar Nők Szövetsége (MNSZ), amely a nők közéleti szerepvállalását, az erre való felkészítésüket tekinti központi kérdésnek és feladatnak. 2007-ben, amikor a parlamentben a női kvótáról szóló törvényjavaslatot tárgyalták, másik két ernyőszervezettel együttműködve közös nyilatkozatokkal jelezték, hogy a nőket tömörítő szervezetek a kvóta bevezetése mellett foglalnak állást, annak érdekében, hogy a nők és férfiak egyenlő mértékű politikai képviselete megvalósuljon.⁷¹

⁷¹ Szociális és Munkaügyi Minisztérium – A női kvóta Magyarországon, 2009.június Elérhetőség: file:///C:/Users/Vet%C3%ADt%C5%91/Downloads/noi_kvota_mo_090702.pdf. (olvasva: 2014.09.22.)

Összegzés

A dolgozatomban vizsgált országok igen változatos képet mutatnak arról, milyen tényezők befolyásolhatják a demokrácia minőségét. Az általam kiválasztott szempont, a nők parlamenten belüli arányának bemutatása kiváló eszköz arra, hogy összemérjük, egy-egy országban milyen szinten valósul meg napjainkban a nemek közötti egyenjogúság és egyenlőség, amely a demokrácia fontos kritériuma.

A skandináv modellen belül mind Svédország, mind Norvégia esetében a női mozgalmak aktivitása segítette elő a jelenleg sikeresnek mondható rendszer kialakulását. A pártokra gyakorolt hatás következtében a kvóták bevezetése lendítette fel a parlamenten belüli a nők képviseleti arányának növekedését. Ezen tényezők eredményezték a két állam jelenleg elfoglalt előkelő pozícióját az Interparlamentáris Unió által készített listán, amely a nők parlamenten belüli aránya alapján rangsorolja az országokat.

A mediterrán modell esetén a vizsgált országok az elnyomás, a diktatúra alóli felszabadulás után mind arra törekedtek, hogy vagy alkotmányukban, vagy törvényi úton, de szabályozzák a nők parlamenten belüli arányát. Spanyolország példaértékű a pártokban bevezetett kvóták számának tekintetében. Ruanda az Interparlamentáris Unió felmérése alapján az első helyen áll a nők parlamenten belüli arányát tekintve.

A kontinentális modell vizsgálata után az látható, hogy Németországban töretlen a fejlődés a parlamenten belüli női reprezentációt tekintve. Sikeresen alkalmazzák a kvótákat, s ez a választási eredményeken is meglátszik. Franciaország esete ellentmondásos, bár kvóták bevezetésére itt is sor került, a pártok gyakran inkább pénzbírságot fizetnek, minthogy alkalmazzák azokat. Magyarországon jelenleg a 126. helyen áll az Interparlamentáris Unió által készített ranglistán. Önkéntes pártkvóta bevezetését eddig egyedül egy párt, a Lehet Más a Politika vállalta, jelenleg azonban a párt 5 tagja foglal el képviselői helyet a parlamentben, közülük kettő női képviselő. A vizsgált országok esetei azt bizonyítják, hogy kvóták bevezetésével javítható a nők parlamenten belüli aránya, egyes esetekben majdnem egyenlő megoszlást is biztosít. Magyarország mostani státuszának javítása érdekében indokolt lenne mind az Alaptörvény, mind a választójogi törvény által szabályozni a nemek arányát.

Felhasznált irodalom

1945. évi VIII. törvény – a nemzetgyűlési választásokról. Elérhetőség:

<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8215>. (olvasva:2014.09.22.)

1949. évi XX. törvény, a Magyar Köztársaság Alkotmánya

Elérhetőség:<http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/1949.pdf>.

(olvasva:2014.09.22.)

2014-es országgyűlési választások eredményei. Elérhetőség:

<http://www.valasztas.hu/dyn/pv14/szavossz/hu/150.html>. (olvasva:2014.09.22.)

Antoni R.(2010). *A feminizmus története*. Elérhetőség:

<http://www.nokert.hu/index.php/ntoertenet-feminizmustoertenet/feminizmustoertenet/520-a-feminizmus-toertenete-vazlatos-attekintes> (olvasva:2014.10.17.)

Classen, A.(2002). Germany 1919-1932 (Weimar Republic). In Helen Tierney (szerk.):

Women's Studies Encyclopedia, Greenwood Press. Elérhetőség:

<http://gem.greenwood.com/wse/wsePrint.jsp?id=id275> (olvasva:2014.10.16.)

Die Verfassung des Deutschen Reichs. Elérhetőség: [http://www.jura.uni-](http://www.jura.uni-wuerzburg.de/fileadmin/02160100/Elektronische_Texte/Verfassungstexte/Die_Weimarer_Reichsverfassung.pdf)

[wuerzburg.de/fileadmin/02160100/Elektronische_Texte/Verfassungstexte/Die Weimarer Reichsverfassung.pdf](http://www.jura.uni-wuerzburg.de/fileadmin/02160100/Elektronische_Texte/Verfassungstexte/Die_Weimarer_Reichsverfassung.pdf) [olvasva: 2014.10.14.]

Feledy B.- Kerényi I. – Tőkéczi L. (szerk.)(2012). *Magyarország Alaptörvénye*, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest

Fredrika Bremer Förderbundt. Elérhetőség: <http://www.womenngos.eu/2013/11/se-fredrika-bremer-forbundet-fredrika.html> (olvasva:2014.09.22.)

Gender Gap Report 2013. Elérhetőség: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2013/#section=country-profiles-sweden> (olvasva:2014.07.01.)

Hagemann, G.(2011). Norvég újfeminizmus In. Gro Hagemann (szerk.): *A norvég modell – a társadalmi nemek esélyegyenlősége és egyenjogúsága*, Balassi Kiadó, Budapest, 226-228.

Hahner P.(2008). A francia forradalom és a nők, *Rubiconline*, 2008/5. Elérhetőség:

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_francia_forradalom_es_a_nok/

(olvasva:2014.10.14.)

Halmai G. – Tóth G.(2008). *Emberi jogok*, Osiris Kiadó, Budapest,363-407.

Hedlund, G. *Nők a svéd politikai életben*. Elérhetőség:http://mona-alapitvany.hu/wp-content/uploads/2012/08/hedlund_gun_nok_sved_pol.htm. (olvasva:2014.09.22.)

History of Women's Right to Vote. The Official Website of France. Elérhetőség:

<http://www.france.fr/en/institutions-and-values/history-womens-right-vote.html>

(olvasva:2014.10.14.)

Hutton, M.J.(2001). Russian and West European Women, 1860-1939: Dreams, Struggles, and Nightmares, Rowman&Littlefield Publishers, 241.

Jakab A. (szerk.)(2009). *Az alkotmány kommentárja II.*, Századvég Kiadó, Budapest, 2373-2382.

Kelber,M.(1994). *Women and government: new ways to political power*. Praeger Publisher, 168-171.

Koncz K.(2002). Nők a parlamentben – a változás irányai, *Statisztikai Szemle*, 2002/10-11 http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2002/2002_10-11/2002_10-11_959.pdf. (2014.09.22.)

Lakner D. *Kellenek-e nők a politikába?* <http://vs.hu/aki-kvota-hianyara-hivatkozik-csak-kifogasokat-keres-0630> (2014.09.22.)

Lehet Más a Politika: 2014-es választási program

<http://nezopontintezet.hu/files/2012/03/V%C3%A1laszt%C3%A1si-program-2014.pdf>.

(2014.09.22.)

Lehet Más a Politika: *A nemek esélyegyenlősége, igazságos női-férfi viszonyrendszer*, 2010

<http://lehetmas.hu/upload/10/10/201004/lmp-nemek-eselyegyenloseg.program.vegleges.2010.03.pdf>. (2014.09.22.)

Lehet Más a Politika: *Igazságosabb választást!* <http://lehetmas.hu/wp-content/uploads/2011/08/Igazz%C3%A1gosabb-v%C3%A1laszt%C3%A1st.pdf>.

(2014.09.22.)

Les femmes au Sénat sous la Vè République. Elérhetőség:<https://infogr.am/Les-femmes-au-Snat-sous-la-Vme-Rpublique?src=web> (olvasva:2014.10.14.)

Les femmes au Sénat sous la Vè République. Elérhetőség:<https://infogr.am/Les-femmes-au-Snat-sous-la-Vme-Rpublique?src=web>(olvasva:2014.10.14.)

Les femmes élues députées depuis 1945 – The Official Website of the National Assembly of France. Elérhetőség: <http://www.assemblee-nationale.fr/elections/femmes-deputees.asp>

(olvasva: 2014.10.13.)

Magyar Virtuális Enciklopédia <http://www.enc.hu/1enciklopedia/mindennapi/feminizmus.htm> (2014.11.05.)

McSmith,A.(2014). Closing the Gender Gap – Why Women Now Reign in Spain. *The Independent*.Elérhetőség:<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/closing-the-gender-gap-why-women-now-reign-in-spain-809619.html> (olvasva:2014.10.14.)

Members of the Government. The Official Website of the Government of Norway.
 Elérhetőség: <http://www.regjeringen.no/en/the-government/solberg/members-of-the-government-2.html?id=543170> (olvasva: 2014.10.13.)

Mike Gy.: Női kvóta a parlamentben?, *Glossa Iuridica*, I. évfolyam 2009/1. szám,
http://www.glossaiuridica.hu/gi0901/alk/gi0901_alk_mike_gyula.pdf. (2014.09.22.)

Miles, R. (2000). *Az idő leányai*, Balassi Kiadó, Budapest, 208-209.

Ministry of Gender and Family Promotion, <http://www.migeprof.gov.rw/>. (2014.09.22.)

Murray, R. dr. (2012). *Representation of women in the French parliament*, <http://www.countingwomenin.org/index.php/representation-of-women-in-the-french-parliament/>

Myakayaka-Manzini, M. (2002). *Women Empowered – Women in Parliament in South Africa*
http://www.idea.int/publications/wip/upload/CS_South-Africa.pdf (2014.10.06.)

National Women Council
<http://www.mifotra.gov.rw/fileadmin/citizen%20charter/NAWOCO-CC.doc%20ENGLISH%20A5.pdf>. (2014.09.22.)

Országgyűlési napló. Elérhetőség: http://www.parlament.hu/naplo38/238/n238_023.htm.
 (olvasva: 2014.09.22.)

Pardell, A. (1997). *Women and Politics in Spain*.
 Elérhetőség: <http://www.helsinki.fi/science/xantippa/wle/wle15.html> (olvasva: 2014.10.16.)

Quota Project – France.
 Elérhetőség: <http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?CountryCode=FR>

Quota Project – Germany. Elérhetőség:
<http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?CountryCode=DE>) (olvasva: 2014.10.14.)

Quota Project – Norway.
 Elérhetőség: <http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?CountryCode=NO>
 (olvasva: 2014.10.14.)

Quota Project – Spain.
 Elérhetőség: [http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?CountryCode=ES#sources\(2014.10.16.\)](http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?CountryCode=ES#sources(2014.10.16.))

Quota Project- South Africa. Elérhetőség:
<http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?country=246> (olvasva: 2014.10.16.)

Report of the German Bundestag – 1990. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2121_90.htm (olvasva: 2014.10.14.)

Report of the German Bundestag – 2002. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2121_02.htm (olvasva: 2014.10.14.)

Report of the German Bundestag – 2009. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2121_09.htm (olvasva: 2014.10.14.)

Report of the Parliament in Norway – 1969. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/NORWAY_1969_E.PDF (olvasva: 2014.10.14.)

Report of the Parliament in Norway – 1997. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2239_97.htm (olvasva: 2014.10.14.)

Report of the Parliament in Norway – 2009. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2239_09.htm (olvasva: 2014.10.14.)

Report of the Parliament of the Federal Republic of Germany -1969. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/GERMANY_FEDERAL_REPUBLIC_1969.PDF (olvasva: 2014.10.14.)

Report of the Parliament of the Federal Republic of Germany -1980. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/GERMANY_FEDERAL_REPUBLIC_1980.PDF (olvasva: 2014.10.14.)

Report of the Parliament of the German Democratic Republic – 1967. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/GERMAN_DEMOCRATIC_REPUBLIC_1967.PDF (olvasva: 2014.10.14.)

Report of the Parliament of the German Democratic Republic – 1981.

Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/GERMAN_DEMOCRATIC_REPUBLIC_1981.PDF (olvasva: 2014.10.14.)

Report of the Spanish House of Representatives – 1993.

Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2293_93.htm (olvasva: 2014.10.16.)

Report of the Spanish House of Representatives – 2000. Elérhetőség:

http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2293_00.htm (olvasva: 2014.10.16.)

Report of the Spanish House of Representatives -2008.

Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2293_08.htm (olvasva: 2014.10.16.)

Report of the Spanish Parliament – 1979. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/SPAIN_1979_E.PDF (olvasva: 2014.10.16.)

Report of the Spanish Senate - 1993. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2294_93.htm (olvasva: 2014.10.16.)

Report of the Spanish Senate - 2000. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2294_00.htm (olvasva: 2014.10.16.)

Report of the Spanish Senate -2008. Elérhetőség: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2294_08.htm (olvasva: 2014.10.16.)

Ribberink, A. *Two Women Prime Ministers in the West in the Late Twentieth Century*. World History Connected. Elérhetőség:

<http://worldhistoryconnected.press.illinois.edu/7.1/ribberink.html> (olvasva: 2014.10.13.)

Ruanda alkotmánya. Elérhetőség:

http://www.parliament.gov.rw/fileadmin/Images2013/Rwandan_Constitution.pdf (2014.09.22.)

Ruanda kormányösszetétele. Elérhetőség: <http://www.gov.rw/Cabinet?lang=en#>.

(2014.09.22.)

Rwanda: How the genocide happened. BBC News Africa. Elérhetőség: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13431486>. (olvasva:2014.09.22.)

Sineau,M.(2005). The French Experience: Institutionalizing Parity. In *Women in Parliament – Beyond Numbers*, IDEA,122-132.
Elérhetőség:http://www.idea.int/publications/wip2/upload/WiP_inlay.pdf (olvasva:2014.10.14.)

South African History Online. Elérhetőség: <http://www.sahistory.org.za/people/helen-suzman> (2014.10.16.)

Spanyolország alkotmánya, II. fejezet 14. cikk. Elérhetőség: http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_esp_a_texto_ingles_0.pdf) (olvasva:2014.10.16.)

Spanyolország alkotmánya, II. fejezet 23. cikk. Elérhetőség: http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_esp_a_texto_ingles_0.pdf) (olvasva:2014.10.16.)

Strydom,M.(2014). Angela Merkel tops Forbes Most Powerful Women List. Elérhetőség: <http://www.telegraph.co.uk/women/womens-business/10860290/Forbes-most-powerful-women-2014-Angela-Merkel-tops-list.html>(olvasva:2014.10.14.)

Szociális és Munkaügyi Minisztérium – A női kvóta Magyarországon, 2009.június.
Elérhetőség:file:///C:/Users/Vet%C3%ADt%C5%91/Downloads/noi_kvota_mo_090702.pdf. (olvasva:2014.09.22.)

T. Horváth A.(2004). Ruanda '94: egy krízis történelmi háttere. *Kül-Világ A Nemzetközi Kapcsolatok folyóirata* I. évf. 2004/2. Elérhetőség: <http://epa.oszk.hu/00000/00039/00002/thorvath.html> (olvasva:2014.09.22.)

The Act Relating to Gender Equality. The Official Website of the Government of Norway.
Elérhetőség: <http://www.regjeringen.no/en/doc/laws/acts/the-act-relating-to-gender-equality-the.html?id=454568> (olvasva:2014.10.14.)

The Official Website of the Gender Monitoring Office. Elérhetőség: <http://www.gmo.gov.rw/index.php?id=18>. (olvasva:2014.09.22.)

The Official Website of the German Bundestag. Elérhetőség: https://www.bundestag.de/bundestag/abgeordnete18/mdb_zahlen/frauen_maenner/260128(olvasva: 2014.10.14.)

The Official Website of the Norwegian Labour Party. Elérhetőség: <http://arbeiderpartiet.no/Om-AP/Information-in-English/The-Labour-Party-Information-in-English> (olvasva:2014.10.14.)

The Official Website of the Republic of South Africa. Elérhetőség:

http://www.parliament.gov.za/live/content.php?Item_ID=1619 (olvasva:2014.10.12.)

Tiefer, L. (2008). A feminista forradalom és a szexualitás. In Kende A. (szerk.) *Pszichológia és feminizmus*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 69.

Vámos V. *A Ruandai Népiirtás*.

Elérhetőség: http://www.bnaibrith.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=65&Itemid=66. (olvasva:2014.09.22.)

Women in National Parliaments – World Classification. Elérhetőség:

<http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (olvasva: 2014.11.05.)

Women's Environment and Development Organization. Elérhetőség:

<http://www.wedo.org/about/pioneers> (olvasva:2014.10.17.)

Women's right to vote in Norway 1913-2013. Elérhetőség:

<http://www.norway.no/norwayandcountry/Political-Affairs/Womens-Right-to-Vote-in-Norway-1913-2013/#.VDuvxPRdW6M>, (olvasva:2014.10.14.)

Women's Suffrage – A World Chronology of the Recognition of Women's Right to Vote and to Stand for Election. Elérhetőség: [http://www.ipu.org/wmn-](http://www.ipu.org/wmn-e/suffrage.htm)

[e/suffrage.htm](http://www.ipu.org/wmn-e/suffrage.htm) (olvasva:2014.10.16.)

Women's Suffrage – The Official Website of the National Assembly of France. Elérhetőség:

Le Suffrage Universel. <http://www2.assemblee-nationale.fr/decouvrir-l-assemblee/histoire/le-suffrage-universel> (olvasva: 2014.10.14.)

Zalaföldi A. (2011). *Nők reprezentációja a politikában – Svédország és Magyarország helyzetének összehasonlítása*. Elérhetőség:

<http://btk.ppke.hu/uploads/articles/6414/file/zalafoldialexandra.pdf> (olvasva:2014.09.22.)